

STUDENȚI ȘI CADRE DIDACTICE ALE UNIVERSITĂȚII DE STAT DIN CHIȘINĂU, 1946-1987: MENTALITĂȚI, VIAȚĂ COTIDIANĂ ȘI IDEOLOGIE

Igor Cașu*

DOI: 10.2478/amsh-2021-0008

Abstract

Students and Teachers of the State University of Chișinău, 1946-1987: Mentalities, Daily Life and Ideology

The article takes a longue durée perspective on the history of the State University in Chișinău. More exactly, it sheds new light on the relations between students and the teaching staff at the first Moldavian Bessarabian university created by the Soviet regime in the aftermath of World War II. Based on new archival documents, it revolves around three main subtopics. The one focused on mentalities, the second one on everyday life, and the third one on ideology. The article tackles sensitive issues such as amoral or illegal actions by both students and professors, including corruption affairs and sexual scandals, how the Communist regime dealt with them and how these phenomena are connected to the ultimate goal, and failure, of the Soviet higher education, in creating the New (Wo)Man.

Keywords: *Soviet higher education; Soviet Moldavia; everyday life; ideology; New (Wo)Man.*

Viața studenților și a corpului didactic de la cea mai mare instituție de învățământ din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, numită în epocă Universitatea de Stat din Chișinău (astăzi – Universitatea de Stat din Moldova) este un subiect puțin cercetat. Subiectele principale asupra cărora ne vom apleca în acest studiu vor cuprinde mentalitățile și viața cotidiană, văzute mai ales din perspectiva ideologiei comuniste care tindea să controleze tot spectrul relațiilor interumane, ale vieții de zi cu zi și să schimbe modul de gândire al indivizilor. În altă ordine de idei, vom urmări și maniera în care evoluează în timp starea de spirit a studenților și a cadrelor didactice, dar și relațiile dintre studenți și profesori în cadrul procesului de instruire, al activităților extracurriculare, inclusiv din timpul prestării unor munci agricole. Va fi vorba, de asemenea, despre atitudinea față de anumite evenimente internaționale, înregistrate în dările de seamă ale organizației comsomoliste sau de partid, și de reacțiile universitarilor la ele. Vom urmări mentalitatea studenților și

---

* Ph.D., Lecturer, Center for Study of Totalitarian Regimes & Cold War, director, Faculty of History and Philosophy State University, Chișinău, Moldova

a corpului didactic de la Universitate și pornind de la reacțiile acestora la o serie de evenimente interne, cum ar fi, de exemplu, Congresul al III-lea al Uniunii Scriitorilor din Moldova din 1965, la care s-a revendicat deschis revenirea la alfabetul latin și la care au participat numeroși studenți (inclusiv de la Universitatea de Stat din Chișinău); reacțiile provocate de alte evenimente, de pildă, de proteste legate de limba de predare sau de anumite discipline care se predau la Universitatea de Stat din Chișinău, seria de proteste ale studenților de la litere și jurnalistică din anii 1960 împotriva introducerii unor obiecte cu predare în limba rusă. Aceste și alte probleme de acest fel au ajuns în vizorul organelor superioare de partid, inclusiv al Biroului Comitetului Central al Partidului Comunist la Moldovei, condus în epocă de Ivan Ivanovici Bodiul (1961-1980).

Viața cotidiană și mentalitatea studenților și a cadrelor didactice în perioada stalinistă, 1946-1953

Universitatea de Stat din Chișinău a fost fondată într-o perioadă în care regimul sovietic încerca să-și revină după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial. Un război care, deși victorios pentru Uniunea Sovietică, a pus la grea încercare atât populația de rând, cât și existența însăși a regimului. Pierderile umane la scara URSS s-au cifrat la cca. 25 milioane de persoane, dintre care mai mult de jumătate o alcătuia populația civilă. În ce privește RSS Moldovenească, recreată imediat după 1944 în hotarele stabilite în 1940 după prima ocupație sovietică, pierderile umane s-au ridicat la câteva sute de mii de persoane. Unele comunități etnice, precum evreii sau țiganii¹, au fost victime ale politicii rasiale de exterminare. Universitatea de la Chișinău, ca și alte instituții de învățământ superior din alte republici sovietice, privilegia unele categorii etnice și sociale în ce privește angajarea în calitate de cadre didactice sau admiterea la facultate. Printre naționalitățile privilegiate sau oarecum privilegiate erau în primul rând rușii și evreii, parțial ucrainenii, dar și armenii (unii reveniți din diasporă, din SUA). Acest lucru se observă mai ales după componența corpului didactic și a contingentului studenților în primii ani de existență a Universității de Stat din

---

¹ Despre politica autorităților germane și române față de evreii din Basarabia și Transnistria în anii războiului, precum și despre atitudinea populației locale față de evrei, a se vedea Diana Dumitru, *Vecini în vremuri de restriște: Atitudini față de evrei în Basarabia și Transnistria în 1941-1944*, în Diana Dumitru, Igor Cașu, Andrei Cușco, Petru Negură (editori), „Al Doilea Război Mondial. Memorie și istorie în Estul și Vestul Europei”, Chișinău, Editura Cartier, 2012, pp. 44-74. Despre politica față de țigani, a se vedea articolul Tatianeii Sârbu, *Deportarea în Transnistria în cifre: cazul țiganilor din Basarabia*, în *Ibidem*, pp. 75-88.

Chișinău. O altă categorie de privilegiați în sensul unor exigențe reduse față de prestața lor la ore, o formau participanții la cel de-al Doilea Război Mondial², de regulă înromâni. Moldovenii, etnici români, sau cei care au urmat studii liceale sau universitare în România (printre ei și reprezentanți ai altor naționalități) vor fi priviți cu maximă suspiciune din considerente ideologice, ei fiind incluși în categoria indezirabililor, întrucât s-au aflat în timpul războiului pe teritoriul ocupat de Germania. În cazul Basarabiei, situația era diferită, provincia fiind recuperată de România în 1941, însă alianța acesteia cu Germania în timpul războiului a complicat și mai mult statutul basarabenilor sub regim sovietic după 1944. Etnicii români, deși alcătuiau majoritatea, vor fi priviți mult timp cu neîncredere, întrucât, în plus, nici nu cunoșteau bine limba rusă și vor fi acceptați cu greu în rândurile partidului. Aceasta în condițiile în care apartenența la Partidul Comunist (și bolșevic, până în 1952) al Uniunii Sovietice era un criteriu esențial de promovare a tinerilor absolvenți în funcții publice, inclusiv de recrutare în rândurile cadrelor didactice. Cu timpul însă, după cum vedea, statutul moldovenilor se va consolida, regimul sovietic înțelegând că susținerea creării cadrelor naționale era importantă din perspectiva legitimării stăpânirii Moscovei în provincie. Susținerea moldovenilor de către regimul sovietic avea însă anumite limite și era mai mult parte a tacticii sovietizării decât un scop în sine.

În acea perioadă, ideologia încearcă să penetreze și să direcționeze toate aspectele vieții oamenilor, inclusiv a celei private, aceasta din urmă fiind anulată sau, mai bine spus, fiind subordonată completament interesului public (de multe ori, acest lucru a rămas doar un deziderat). Ideologia este cea care se implică și în maniera de predare a profesorilor, dar mai ales în conținuturile programelor de studii. Acest lucru era valabil mai ales pentru domenii sensibile din punct de vedere politic, precum istoria, limba, literatura, într-o republică care era alcătuită dintr-o majoritate etnică românească, anexată de la o țară vecină care devenise și ea între timp comunistă. Nu au scăpat de un control ideologic strict nici specialitățile din științele exacte sau aplicate, precum fizica, biologia și altele. Cadrele didactice trebuiau să facă neapărat trimitere la clasicii marxism-leninismului ori de câte ori aceștia au comentat cât de puțin pe marginea unei sau altei discipline. În ce privește mentalitățile, deși este vorba de un concept aflat în ultimul timp într-o oarecare

---

² În alte domenii, privilegiile participanților la cel de-al doilea nu erau atât de largi precum se crede îndeobște. Din contră, aceștia au căzut în dizgrația lui Stalin din mai multe motive. Asupra acestui subiect a se vedea, Mark Edele, *Soviet Veterans of World War II. A Popular Movement in an Authoritarian Regime, 1945-1991*, Oxford, Oxford University Press, 2008, în special pp. 21-80.

dizgrație³ (probabil, pe nedrept), acesta este util în măsura în care ne ajută să surprindem durata lungă în felul în care se schimbă sau rezistă în timp – în ciuda presiunii ideologicului – anumite tipare de gândire și comportament. Al treilea concept – viață cotidiană, în jurul căruia se structurează acest compartiment, este unul destul de generos în sensul în care ne permite să surprindem viața de zi cu zi a studenților și cadrelor didactice deopotrivă. Mai ales că materialele de arhivă care ne-au stat la dispoziție conțin numeroase referințe la viața cotidiană, mai exact – la condițiile de viață din cămin, la situația materială a studenților și profesorilor, inclusiv în perioada foametei din anii 1946-1947, la relațiile dintre studenți, pe de-o parte, și corpul didactic, pe de altă parte, dar și dintre studenți și între profesori. Schimbările în ce privește starea de spirit – referitor la un fenomen sau eveniment – pot fi urmărite din perspectiva celor trei concepte: ideologie, mentalități și viață cotidiană.

Universitatea din Chișinău a fost creată fără o pregătire minuțioasă în ce privește asigurarea cu strictul necesar atât a procesului didactic, cât și a condițiilor de cazare a studenților și a profesorilor. Viața în căminele studențești a fost dificilă, mai ales în primii ani după fondarea Universității. Exista o lipsă acută de spațiu nu doar pentru cazarea studenților și a cadrelor didactice, lipsa spațiului și pentru sălile de curs. Or, în timpul războiului au fost distruse cca. 80 % din clădirile orașului Chișinău. Pentru a înțelege cât de acută a fost criza edificiilor în capitala RSSM, este suficient să amintim că în perioada septembrie 1944 – toamna anului 1945 sediul Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei se afla în clădirea sediului fostului gimnaziu, la intersecția străzilor Kiev (azi str. 31 August 1989) și Pușkin, unde astăzi se află Muzeul Național de Arte. Sediul fostului gimnaziu fiind vizat, de altfel, conform unui plan alternativ, să fie acordat viitoarei Universității, în condițiile în care exista intenția ca întreg cartierul situat între străzile Podolsk (azi str. București), Kiev, Pușkin și Gogol (azi strada Gavriil Bănulescu-Bodoni) să intre în viitorul campus universitar. În cele din urmă însă, s-a decis acordarea unui alt cartier, cel situat între străzile Prirogov (azi str. Mihail Kogălniceanu), Pușkin, Livezilor (azi Alexe Mateevici) și Gogol.

Majoritatea studenților nu aveau locuință în Chișinău, de aceea pentru ei era foarte important să obțină un loc în cămin, chiar dacă condițiile de cazare erau foarte mizere și lipseau cele mai elementare facilități, devenind accesibile abia mulți ani mai târziu. Un raport

---

³ A se vedea, de exemplu, critica formulată de unul dintre cei mai iluștri reprezentanți în viață a Școlii de la Annales, Roger Chartier, în volumul său *Lumea ca reprezentare. Istoria între certitudine și neliniște*, București, Editura România Press, 2010, traducere din limba franceză și introducere de Dragoș Jipa, pp. 17-28.

prezentat la adunarea comitetului de partid al Universității în data de 13 ianuarie 1947 de către F. Alifanov, responsabil al secției administrativ-economice, scoate în evidență mai multe detalii în acest sens. Astfel, în primul an de funcționare al instituției, doar o parte a studenților au putut beneficia de cazare în cămin. Universitatea a preluat căminele Institutului Pedagogic, situate pe strada Lenin (azi bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt), reușindu-se repararea doar a unuia care a fost dat băieților. Reparația acestuia însă a fost una necalitativă, mai ales a sobelor care, deși au fost reparate de trei ori, nu erau funcționale când a început frigul. Lipsea apa, iar luminatul era insuficient și o perioadă a lipsit cu desăvârșire în blocul sanitar. În ce privește asigurarea cu paturi și lenjerie de pat, problema era rezolvată în mare parte. Cel puțin 15 studenți duceau lipsă de perne. Mai problematică era situația cu cazarea fetelor. Căminul acestora nu fusese încă reparat, în ianuarie 1947 fiind încă fără geamuri. Din această cauză, s-a luat decizia ca studentele să fie cazate în sălile de curs, situate în unica clădire a Universității, la intersecția străzilor Pușkin și Pirogov (azi Pușkin și Kogălniceanu, în corpul 1, al Facultății de Filologie). Astfel, greutățile întâmpinate de fete erau cu mult mai mari decât cele pe care le aveau băieții. Acestora nu le ajungeau paturi, de regulă un pat revenind la două persoane, dar și acelea nu aveau saltele, iar în alte cazuri în calitate de paturi erau utilizate tablele din sălile de curs. Imediat ce se încheiau orele, tablele își schimbau destinația. Darea în exploatare a căminului pentru fete era preconizată pentru începutul celui de-al doilea semestru, la începutul lunii februarie 1947. În vederea soluționării parțiale a chestiunii privind asigurarea cu spațiul locativ pentru studenți, adunarea de partid a Universității de Stat din Chișinău cere în mod imperativ conducerii instituției în frunte cu rectorul Leonov să intervină pe lângă Comitetul de partid al raionului în numele Armatei Roșii din Chișinău (ulterior redenumit Stalin și apoi Frunze, astăzi sectorul Centru) să cedeze casa nr. 69 de pe strada Livezilor (azi Alexe Mateevici, nu departe de fosta locuință a lui Brejnev din anii 1950-1952). Atât pentru studenți, cât mai ales pentru studente, condițiile sanitare erau destul de dificile, lipseau sălile de baie și lavoarele. Studenții foloseau camerele de locuit pentru a se spăla, din care cauză toate camerele, cu o singură excepție, erau foarte murdare⁴. Lipseau și lighenele. În cămine lipseau urne pentru gunoi, pentru confecționarea acestora fiind nevoie de metal. O soluție ar fi fost procurarea acestuia de la piață, însă conform regulamentului instituției, acest lucru era interzis. Nu erau nici măhuri, așa încât gunoiul era adunat într-un ungher chiar în spațiul destinat

---

⁴ Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova (în continuare AOSPRM), Fond 276, inventar 127, dosar 1, f. 15-18.

dormitoarelor. O altă problemă era legată de bolile infecțioase, riscul răspândirii cărora fiind destul de ridicat în cămine din cauza condițiilor precare de igienă. O sursă de infecții o reprezentau studenții care mergeau acasă în vacanță. S-au înregistrat unele cazuri când hainele celor infectați, probabil cu păduchi, erau arse. În scopul evitării riscului de infecție s-a pus problema neadmiterii persoanelor străine în cămin. În plus, camerele de cămin în toamna anului 1947, spre exemplu, nu erau încălzite din lipsa lemnului. Nu exista nici posibilitatea preparării hranei. Lipsea un spațiu special amenajat pentru bucătărie, de aceea studenții obișnuiau să facă foc afară pentru a se încălzi un pic sau pentru a pregăti hrana⁵. Lipseau chiar paharele pentru apă, așa încât studenții erau nevoiți să meargă direct la robinetul din lavoar ca să-și potolească setea.

Camerele din cămin semănau mai mult cu o cazarmă. Spre exemplu, în toamna anului 1947, într-o cameră de cămin locuiau nu mai puțin de 78 de studenți. Situația fetelor nu era cu mult mai bună. Deși în al doilea an de studii, 1946-1947, ele nu mai locuiau nemijlocit în sălile de curs, noul spațiu alocat în calitate de dormitoare, unde anterior era situat clubul Universității (probabil, este vorba despre clădirea actualei biserici), nu oferea condiții mult mai bune. Astfel, 75 de fete locuiau într-o sală improvizată ca spațiu locativ care servea în același timp și ca loc în care studentele se pregăteau de lecții în timpul zilei, întrucât noaptea nu era posibil, lipsind lumina, dar și lumânările⁶.

Situația s-a remediat puțin în 1950-1951, când s-a raportat că igiena în cămine nu mai era o problemă atât de acută. Au fost montate plite de gaz pentru prepararea bucatelor și a fost asigurată permanent livrarea apei fierbinți pentru a servi un ceai. Nu exista însă în continuare un spațiu special amenajat pentru spălătorie, nemaivorbind de unul destinat uscării hainelor. Universitatea nu avea posibilitate să cazeze toți studenții înmatriculați, deși fuseseră date în exploatare spații suplimentare. O comisie specială organizată în acest sens a încercat să rezolve parțial problema printr-o metodă destul de originală: studenții din cămine considerați că sunt asigurați din punct de vedere material, erau lipsiți de loc în cămin, apreciindu-se că ei își pot permite să închirieze o cameră în oraș. Darea în exploatare a celui de-al doilea cămin era planificată pentru anul următor, 1952, iar pentru ca acest lucru să devină realitate studenții erau îndemnați să dea o mână de ajutor în construirea acestuia⁷. De câțiva ani nu era rezolvată problema privind transmiterea către Universitate a două clădiri care erau menite să servească drept

---

⁵ AOSPRM, *Fond 276*, inventar 127, dosar 1, f. 146-149.

⁶ AOSPRM, *Fond 276*, inventar 127, dosar 1, f. 148.

⁷ AOSPRM, *Fond 276*, inventar 127, dosar 6, f. 103, 105.

cămine: una situată pe strada Haralampievskiaia (azi strada Columna) nr. 19 și alta – pe strada Gogol nr. 2 (azi strada Bodoni, distrusă, se afla chiar lângă turnul de apă, în jos)⁸.

Perioada în care a fost fondată Universitatea a coincis cu declanșarea foametei în masă, ceea ce a complicat și mai mult viața de zi cu zi a studenților și a profesorilor deopotrivă. Amintim că foametea din 1946-1947 din URSS a cuprins și teritoriul RSS Moldovenești. Potrivit estimărilor făcute de istoricii Mihai Gribincea și Anatol Țăranu pe baza documentelor de arhivă și a evoluției ratei mortalității în 1947 în raport cu 1946, numărul total al victimelor foametei postbelice din RSSM variază între 150.000 și 200.000 de persoane⁹. Totodată, urmează să subliniem faptul că, deși foametea a cuprins și alte republici sovietice, cea mai dezastruoasă foamete în raport cu numărul victimelor raportat la totalul populației a fost înregistrată în RSSM, unde din cauza acesteia a murit aproape 5 % din populație. Pentru comparație: în Ucraina și Rusia, au căzut răpuși de foamete 1 % și, respectiv, 0,6 %¹⁰. Cauzele foametei au fost mai multe, precum politica fiscală a regimului sovietic în Basarabia și neputința sau nedorința regimului de a interveni în timp util în ajutorul populației înfometate. Seceta din 1946 a fost un factor secundar în declanșarea foametei, întrucât au existat semnale suficiente trimise la Moscova pentru a se lua măsuri din timp în vederea contracarării fenomenului. Ceea ce nu s-a întâmplat însă. Despre foametea de la Universitatea de Stat din Chișinău, declanșată chiar în anul în care a fost fondată instituția, relatează unii studenți de atunci. Unul dintre aceștia - Alexei Marinat, în jurnalul său *Eu și lumea*, din cauza căruia a fost condamnat la ani grei de GULAG. Marinat relatează modul în care studenții din căminele de la Universitate au resimțit foametea:

„7 martie 1947. Epidemia de tifos s-a răspândit și în căminele studențești. Astăzi căminele universității au fost supuse carantinei. E clar, că dacă bântuie foametea, vor bântui și epidemiile, se știe demult acest lucru: nu e greu de ghicit, e greu de lecut... La numărul celor care au murit de foame, se vor adăuga și cei care vor muri de tifos. 24 martie 1947. Astăzi mi s-a povestit cum pregătesc oamenii mâncare în satele Moldovei. Dezgroapă mormintele de animale, scot oasele. Le taie în bucăți mai mici, le macină și le fierb cu sare. Felul

---

⁸ AOSPRM, *Fond 276*, inventar 127, dosar 4, f. 20. A se vedea mai mult în capitolul semnat de Virgiliu Păslariuc, din acest volum, dedicat evoluției bazei materiale a populației.

⁹ Mihai Gribincea, *Basarabia în primii ani de ocupație sovietică, 1944-1950*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1995, p. 64. Datele respective au fost publicate încă în 1989, în revista „Tribuna”, nr. 24, p. 35, de către Mihai Gribincea și Anatol Țăranu.

¹⁰ Michael Ellman, *The 1947 Soviet famine and the entitlement approach to famines*, în „Cambridge Journal of Economics”, September 2000, vol. 24, p. 613.

doi: crupe fierte, făcute din hlujdani de păpușoi. Taie încălțăminte, opincile, în bucăți mai mici, și le fierb. Taie copaci, fac rugumătură și o fierb¹¹.

Într-o primă fază, aprovizionarea studenților și a cadrelor didactice de la Universitate era destul de anevoioasă, de altfel, ca și în alte instituții de învățământ din oraș și din republică. Din ianuarie 1947, cantina instituției a fost transferată în subordinea *Spețtorg*-ului, adică a departamentului de aprovizionare preferențială cu produse alimentare de care se bucurau demnitarii de stat și de partid. Dar, de la o sesiune la alta, de la cea din iarnă la cea din vară, situația nu fusese remediată în sensul asigurării studenților cu un regim alimentar mai bun. Abia spre vară s-a mișcat ceva din loc în această privință. Se apropiau examenele, astfel că pentru sesiunea de vară a anului 1947 s-a luat decizia ca măcar în timpul acesteia studenții să fie alimentați cât se poate de bine pentru a putea susține examenele. La începutul lunii iunie, Alifanov, prorectorul pe domeniul administrativ-economic, a reușit să convingă cele două baze de aprovizionare importante din Chișinău, *Spețtorg* și Trustul restaurantelor să livreze terci Universității, contra cost. Decanul Facultății de Istorie și Filologie, Iachim Grosul, amintea într-o ședință a comitetului de partid al Universității din data de 7 iunie 1947, că studenții nu se pot pregăti suficient de sesiunea de examene întrucât stau ore în șir la rând după pâine. Totodată, deși declara că înțelege situația studenților, cerea ca studenții care nu se prezintă la colocviu – înțeles atunci ca o evaluare prealabilă obligatorie – să nu fie admiși la examene. În ciuda măsurilor luate, hrana oferită de cantina Universității era sub orice critică și se înrăutățise cu mult în vara anului 1947 în comparație cu perioada anterioară. La felul întâi se servea o ciorbă care nu avea deloc crupe, care anterior mai puteau fi identificate în ceea ce reprezenta o parte importantă a unui meniu pe timp de foamete. Felul doi, la rândul său, era fără grăsimi și fără niciun gust, ceea ce în egală măsură nu putea contribui la refacerea stării precare a celor care se alimentau destul de limitat timp de câteva luni. Pe lângă faptul că sortimentul de produse puse la dispoziție de către cantina Universității era foarte redus și insuficient, și prețul era destul de ridicat¹².

Unii studenți veniseră la Chișinău numai ca să poată face rost de o bucată de pâine care le lipsea la țară. Alții, mai norocoși, au fost

---

¹¹ Alexei Marinat, *Eu și Lumea (Jurnal din 1946-1947)*, Chișinău, Editura Uniunii Scriitorilor, 1999, p. 12.

¹² AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 1, f. 84-85.

introduși pe liste speciale și beneficiau de ajutor din partea statului¹³. La 22 aprilie 1947, dată ce se înscrie în perioada când foamea a atins apogeul în RSSM¹⁴, la Universitatea din Chișinău erau înregistrați oficial 19 studenți care sufereau de distrofie, un termen eufemistic care desemna existența foametei acute. Conform unei decizii adoptate de organizația de partid din cadrul instituției, aceștia trebuiau ajutați să-și revină. Acestora li s-a distribuit suplimentar câte 200 g de pâine/persoană/zi. Studenții care sufereau acut de pe urmele foametei, precum și cei aflați (în majoritate) la limita subzistenței, urmau să obțină și alte produse alimentare, precum crupe, grăsimi și zahăr ca urmare a unei intervenții a conducerii Universității pe lângă Ministerul Comerțului din RSS Moldovenească, Akimov. Distribuirea bunurilor nu era făcută însă în mod organizat, ci implica starea în rând la punctele specializate. Obținerea cartelei nu presupunea decât dreptul doar teoretic de a face rost de produsele alimentare. O altă etapă, decisivă, era aceea de a avea posibilitatea și puterea de a sta în rând pentru a pune mâna pe alimentele mult râvnite, în cazul în care deținătorul norocos al cartelei dispunea și de o sumă de bani necesară pentru achitarea bunurilor¹⁵.

De foamete au suferit nu numai studenții, ci și cadrele didactice. Spre exemplu, a murit de foamete în 1947 Pavel Lotoțki, profesor de latină la Universitate, un cadru didactic care de altfel se bucura de simpatie printre studenți și era apreciat pentru talentul său de dascăl¹⁶. Întrucât șansa de supraviețuire depindea foarte mult de faptul dacă o persoană sau alta deținea sau nu o cartelă alimentară, furturile acestora erau foarte frecvente, inclusiv la Universitate. La 29 mai 1947 s-a înregistrat furtul a 11 cartele de la catedra de pregătire militară. Vinovat de acest lucru se făcea colaboratorul catedrei, un oarecare Ridner, suspectat că a delapidat și vândut ulterior cartelele. În cele din urmă însă, cazul său nu a ajuns la judecată, așa cum sugerau unii membri ai comitetului de partid din cadrul instituției, Ridner alegându-se doar cu un avertisment. Acest caz era departe de a fi unul izolat¹⁷.

Chiar dacă era foamete, în timpul sărbătorilor oficiale ale regimului, precum 1 mai, când se marca Ziua oamenilor muncii,

---

¹³ Aurelia Felea, *Studenți și cadre didactice în anii 1944-1955. Câteva repere pentru reconstituirea contextului social al formării elitelor din Moldova Sovietică*, în „Colloquium Politicum”, anul 2, nr. 1, ianuarie-iunie 2011, p. 101.

¹⁴ A se vedea mai mult în Igor Cașu, *Dușmanul de clasă. Represiuni politice, violență și rezistență în R(A)SS Moldovenească, 1924-1956*, Chișinău, Editura Cartier, ediția a II-a, 2015, pp. 189-233.

¹⁵ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 1, f. 62.

¹⁶ Ilie Lupan, *Studenții anilor de studenție povestesc...*, în „Orizontul”, nr. 5, 1989, p. 74; Apud Aurelia Felea, *op. cit.*, p. 101.

¹⁷ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 1, f. 91.

autoritățile aveau grijă să asigure o atmosfera festivă. Instituțiilor li se repartizau băuturi spirtoase. Universității i s-a repartizat vin, dar o parte a acestuia a fost delapidat și vândut la piață chiar de unele dintre soțiile profesorilor¹⁸.

Ceea ce frapează și atunci când este vorba de istoria primilor ani ai Universității de Stat din Chișinău, este frecvența mare a cazurilor de indisciplină, atât din partea studenților, cât și a cadrelor didactice. Într-o epocă în care pedepsele erau aspre pentru cea mai mică încălcare, paradoxul este că și tentația de a depăși normele stabilite era foarte ridicată. În timpul foametei, sindicatele distribuiau diferite bunuri studenților, mai ales produse alimentare, dar și diferite articole de vestimentație. Un control sumar efectuat de conducerea sindicatelor în februarie 1947 arăta că existau nereguli în această privință. Lipseau acte justificative pentru distribuirea a 20 de rochii, 3 cămăși de noapte și a 2 fuste¹⁹. Acestea, probabil, au fost comercializate la piață de unii angajați ai Universității. Salariile erau mici și nu acopereau necesitățile elementare, mai ales că produsele agricole, care puteau fi găsite fără cartelă doar la piață, aveau un preț foarte ridicat. Indisciplina în timpul foametei nu este ceva ieșit din comun, întrucât e o perioadă în care toate convențiile sociale sunt puse la grea încercare, dat fiind că statul eșuează în ce privește funcția sa de bază: asigurarea unor condiții de supraviețuire pentru cetățeni. Câțiva ani după război și foamete continuă însă o formă de indisciplină care sfidează non-ideologic regimul politic existent. Alături de aceasta, persistă și o formă de brutalitate în comunicare, devenită o normă în perioada războiului și intensificată de foamete. Mulți studenți erau foști participanți la război, care și-au riscat viața pe câmpul de luptă, însă statul după aceasta nu le asigurase strictul necesar. Mulți dintre aceștia aveau și un psihic deformat din cauza experienței războiului, dar și a foametei. Studenții de la istorie și filologie, de exemplu, la sfârșitul anului 1947, mâncau semințe chiar în sălile de curs și lăsau cojile parcă în mod demonstrativ peste tot. Nu era, de departe, un caz ieșit din comun²⁰. Uneori studenții plecau în mod organizat de la ore pentru a viziona un film la un cinematograful din oraș²¹. O altă formă de indisciplină specifică epocii era faptul că studenții fumau chiar pe coridoarele Universității fără nici o jenă, făceau gălăgie în timp ce alții aveau ore, împiedicând astfel buna desfășurare a procesului didactic. În unele situații, cum s-a raportat în decembrie 1951, studenții făceau mare gălăgie chiar în sălile de curs în timpul orelor propriu-zise și nimeni nu îndrăznește să facă

---

¹⁸ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 1, f. 64.

¹⁹ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 1, f. 47.

²⁰ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 1, f. 149.

²¹ AOSPRM, *Fond 539*, inv. 1, d. 272, f. 19.

observație celor mai gălăgioși și indisciplinați, nici chiar activiștii comuniști sau consomoliști²². Studenții de la istorie în 1952 rupeau scaunele și mesele din auditorii, făceau mizerie în coridor și sălile de curs²³. În acest caz, trebuia să existe un motiv concret, probabil, pe care din păcate nu l-am putut depista în documentele consultate. Este posibil să fi fost o formă de protest împotriva a ceva anume. Pe de altă parte, șefii de grupă care aveau rolul de a administra treburile, aplana conflictele și veghea asupra frecvenței orelor de către studenți, se remarcă prin lipsa de exigență față de colegii lor. Absențele la ore nu erau înregistrate²⁴. Asta și pentru că oricare implicare ar fi dus la violențe fizice, aceasta fiind o altă practică recurentă în societate care nu ocolește nici lumea universitară. Violența fizică era un corolar al disperării societale, intensificată de consumul excesiv de alcool de către o parte a studenților și de unele cadre didactice deopotrivă, dar mai ales de muncitori auxiliari de la Universitate. Șeful serviciului anti-incendiu și pază din cadrul instituției, un anume Grigoriev, umbla beat zi de zi, delapidând alcool etilic de la chimie, fiind apoi prins în flagrant că fura bani a fost condamnat de conducerea instituției și a organizației de partid abia după ce fusese arestat de către miliție²⁵. Și unele cadre didactice aveau recidive în consumul excesiv de alcool. Alcolic cronic, de exemplu, era considerat un anume profesor Zolotariov, care se transferase la Chișinău din Leningrad, după ce fusese demis pentru abuz de băuturi spirtoase la locul de muncă. Odată angajat la Universitatea de Stat din Chișinău, a continuat să ducă un mod de viață la fel de provocator pentru un cadru didactic precum la vechiul loc de muncă. După ce nu a ținut niciun curs timp de 25 de zile, organizând beții cu participarea studenților și a unor femei (nu e clar dacă erau studente), a fost expulzat din partid, nu și din Universitate, cel puțin nu pe moment²⁶. Bețiile se întindeau în timpul practicilor studentești. Spre exemplu, chiar secretarul organizației de partid de la Facultatea de Pedologie și Biologie, un oarecare Saenko, consuma alcool cu studenții în timpul practicii pedologice din Caucaz (mărturie a profesorului Mihail Munteanu de la istorie, făcută la adunarea organizației de partid din mai 1948). Cazul lui Saenko era departe de a fi unul izolat. Conflicte violente sau acte de huliganism în care erau implicați profesori și alți membri de partid au fost înregistrate și în 1950. Pe fondul discuției despre acest subiect în cadrul organizației de partid de la Universitate, unii din profesorii cei mai vigilenți din punct de vedere

---

²² AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 5, f. 8.

²³ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 6, f. 92.

²⁴ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 4, f. 40; d. 6, f. 91.

²⁵ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 1, f. 194.

²⁶ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 1, f. 217.

politic erau tentați – la unison cu comuniști de rang înalt din CC – să dea o interpretare ideologică fenomenului. Anume, că împotriva acestora trebuia luptat întrucât asemenea acțiuni constituie o reminiscență a societății burgheze și că frecvența acestora arată că s-au citit puține lecții despre teoria marxist-leninistă²⁷. În 1951, de exemplu, existau nu mai puțin de 150 de agitatori la Universitate, din care numai 30 erau membri de partid. Aceștia țineau lecții atât studenților, cât și cetățenilor de la diferite întreprinderi, fiind solicitați de conducătorii întreprinderilor mai ales pe timpul campaniilor electorale sau a altor campanii lansate de partid²⁸. În perioada stalinistă nu numai represiviunile erau uzitate în scopul exercitării controlului societal, dar și propaganda și agitația. Propaganda însă nu își avea efectul decât într-o măsură redusă în momentul în care diferența dintre exigențele ideologice ale regimului și discursul asupra realității articulat de partidul comunist erau prea mari și tindea mai degrabă să mușamalizeze problemele existente decât să ofere soluții practice pentru rezolvarea lor. O încercare de a impune disciplina în rândurile studenților a fost crearea așa numitor *troiki* sau *treugolniki*. Era vorba de de trei studenți fruntași dintr-o grupă care aveau menirea de a provoca competiție între studenți și de a-i face să se autodepășească. Alteori, existau și troici alcătuite din studenți din diferite grupe și chiar din diferiți ani. În cazul din urmă, era vorba de facilitarea astfel a comunicării dintre studenții din diferite grupe și diferiți ani, dar și de transmiterea experienței de la anii superiori la cei care veneau din urmă. Spre exemplu, în aprilie 1952 exista o triadă compusă din doi studenți de la anul III și unul de la anul I, care învățau la examen împreună²⁹.

Nu numai frecvența orelor era o problemă. De multe ori prezența la ore nu avea nimic cu procesul didactic, cu învățarea și dorința de a lărgi orizontul cunoașterii. Cu alte cuvinte, prezența la curs era nu de puține ori doar o metodă de a nu avea probleme cu exmatricularea. Acest lucru arată o realitate conform căreia nu puțini studenți manifestau dezinteres față de ceea ce li se predă. Probabil pentru că modul de predare era foarte plicticos ori profesorii nu erau suficient de pregătiți, dar și extrem de ideologizați. Prezența formală la ore nu era însă o pierdere de vreme, întrucât unii studenți citeau cărți în timpul acesta, de regulă, se raporta, fiind vorba de literatură artistică. Unii studenți erau criticați la adunările de partid că își permit să rădă în timpul orelor. Un caz de acesta a fost cel al studentei Muza Krivoșeeva de la anul III chimie, în 1952, căreia i s-a amintit de acest lucru atunci când a decis să candideze ca membră de partid.

---

²⁷ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 4, f. 22.

²⁸ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 6, f. 59.

²⁹ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 6, f. 89-90.

Până la urmă însă majoritatea au fost de acord să treacă peste aceste detalii, spunând că în schimb învață bine, chiar dacă mai avea unele accese de râs în hohot în timpul lecțiilor³⁰.

Procesul didactic era altfel anevoios din mai multe puncte de vedere. Nu ajungeau manuale, nici chiar la istoria URSS, dar și la arheologie, mineralogie și alte discipline. De manuale duceau lipsă chiar și unii profesori. Pe de altă parte, unii studenți nu catadicseau nici măcar să-și ia notițe (numite *conspic* în epocă) care, de bine, de rău, puteau constitui o sursă de inspirație, dacă nu de redare pe de rost a unei sau altei materii. Ca urmare, suferea procesul didactic. În iunie 1950, Iosif Varticean de la Facultatea de Istorie și Filologie raporta la o adunare de partid a Universității că studenții din anul terminal aveau probleme când li se cerea să explice noțiuni elementare, precum ar fi empiriocriticism, nu știau cine erau eserii, dar nici nu puteau să nominalizeze cele 10 ofensive ale lui Stalin din anul 1944, printre care era și operațiunea Iași-Chișinău. Unii studenți nu excelau nici în cunoștințe geografice, localizând fluviul Volga undeva în Siberia. Același vorbitor propunea, de aceea, ca selecția studenților să fie operată imediat după anul I de studii și să nu fie lăsați să promoveze studenții în anii următori dacă nu aveau aptitudini de învățare³¹. Situația nu era mai bună nici la capitolul gramatică. În epocă exista o dictare numită de stat, care se susținea ca probă în cadrul examenelor de absolvire. La specialitatea istorie, din 35 de studenți, doar unul a susținut proba „excelent” (nota 5), 16 au fost apreciați cu „bine” (nota 4), 17 – „suficient” (nota 3) și 1 student – „insuficient” (nota 2). Era vorba de prima promoție la istorie de la Universitatea de Stat din Chișinău (1950). Însușirea gramaticii nu era cu mult mai bună nici printre studenții de la filologie pentru care dictarea ținea nemijlocit chiar de domeniul lor de specializare, pe nota maximă susținând dictarea de stat 4 persoane, pe nota 4 – 14 persoane, cu „suficient” fiind notate alte 14 persoane, în schimb codași, notați cu „insuficient”, erau cu mult mai mulți – nu mai puțin de 26 de studenți. Una din cauzele majore ale stării alarmante cu reușita studenților a fost identificată în rata ridicată a absențelor studenților la specialitățile cu pricina. În total, numai pe parcursul a două luni și jumătate studenții de la istorie și filologie aveau nu mai puțin de 1350 de ore absentate³². Existau însă și explicații obiective ale neprezentării la cursuri. Nu ajungeau sălile de curs. În semestrul de primăvară a anului 1948, spre exemplu, era semnalată necesitatea a 23 săli de curs. În 1950, când erau înregistrate rezultatele menționate la dictarea de stat, secția istorie nu avea repartizate săli

---

³⁰ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 6, f. 86.

³¹ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 4, f. 8.

³² AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 4, f. 18.

de curs. De aceea, de multe ori se învăța în schimbul doi, dar sălile de curs erau foarte murdare după ce erau utilizate în prima jumătate a zilei de către studenții de la alte facultăți. În același timp, așa cum observa la o ședință a comitetului de partid în 1950 profesorul Mihail Munteanu de la istorie, lecțiile se țineau indiferent dacă studenții știau sau nu limba rusă. El propunea, de aceea, împărțirea studenților în două secții, rusă și moldovenească, în care predarea să fie făcută în limba pe care o posedau studenții. Studenții vorbitori de limbă română din această cauză erau dezavantajați și erau adeseori exmatriculați sau erau nevoiți să abandoneze studiile. Acest lucru se întâmpla și din cauză că unii nu puteau să-și achite taxele de studii³³.

Deși în mai 1948 fusese deja amenajată o sală de lectură, atmosfera se pare că nu era foarte atrăgătoare pentru studiu, așa încât studenții preferau să citească afară, în livada din curtea Universității. Unii profesori erau extrem de exigenți, așa încât acest lucru dădea bătăi de cap studenților. Frica cea mare era în timpul sesiunilor, unii studenți luând cu ei la examene calmante, precum valeriană³⁴. Unii studenți obișnuiau să nu prezinte carnetul de note la examene, de frică să nu obțină o notă insuficientă a cărei urmare imediată și dramatică era pierderea bursei. Pentru a evita pierderea bursei și folosindu-se de faptul că unii profesori acceptau studenți fără carnete de note, unii studenți îi rugau pe prieteni mai bine pregătiți să le susțină examenele în locul lor. Așa s-a întâmplat de exemplu în cazul studentului Dobolev care a susținut examenul în locul altui student, un anume Suhorebrov³⁵.

Unii profesori erau învinuiți de liberalism, înțeles în sensul în care erau mai puțin exigenți cu studenții. La sesiunea de iarnă din 1948, profesorul Mohov de la istorie ajuta studenții să răspundă la examen. Un alt profesor, Lukianov, de la fizică, permitea studenților să consulte manualele chiar în timpul desfășurării examenului. Alți profesori erau învinuiți indirect de corupție sau aranjamente dubioase cu studenții. Spre exemplu, profesorul Senkevici de la istorie într-o zi i-a picat la examen pe doi studenți, Leibovici și Rosental, pentru ca a doua zi să-i noteze pe ambii cu note maxime. Aceiași practică a fost înregistrată la profesorul Lavrentiev în raport cu studenta Mariașina³⁶. Unii profesori admiteau ca studenții lor să copieze unul de la altul tezele de licență. Fenomenul respectiv era

---

³³ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 4, f. 53. În ciuda a ceea ce se consideră de regulă, învățământul mediu de specialitate și cel superior în perioada stalinistă nu era gratuit.

³⁴ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 4, f. 12.

³⁵ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 4, f. 18.

³⁶ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 1, f. 182-183.

invocat în cazul profesorilor Senkevici, dar și a lui Ablov³⁷. Existau și excepții de la regulă în ceea ce privește respectarea rigorilor din cadrul procesului didactic. Administrația Universității încuraja promovarea unor studenți slabi și care consumau alcool în exces, din simplul motiv că aceștia aveau merite în trecut față de regimul sovietic. Este cazul studentului Frolov de la Facultatea de Istorie și Filologie, care deținea medalia de erou al Uniunii Sovietice și urmase doar 4 clase. Ordinul conducerii instituției stipula că acesta trebuia ajutat cu orice preț, deși avea o pregătire insuficientă pentru a urma studiile superioare și fiind văzut frecvent în stare de ebrietate³⁸.

În ceea ce privește aspectul național al contingentului de studenți, moldovenii, etnici români, alcătuiau mai puțin de jumătate în primii ani de existență ai Universității. Una din cauze era numărul redus al absolvenților școlilor cu predare în limba română în primii ani de după război. În 1951, spre exemplu, existau numai 1000 de absolvenți moldoveni ai școlilor medii³⁹. În acel an, din totalul de 1533 studenți înscriși la Universitate, doar 378 (adică 25 %) erau moldoveni. Tot atunci s-au înregistrat 130 de moldoveni acceptați la studii la Universitate, ceea ce constituia un număr record în raport cu anii anteriori⁴⁰. O altă cauză a numărului redus de studenți moldoveni în perioada stalinismului târziu era faptul că – așa cum s-a menționat mai sus – studenții erau obligați să achite o taxă de studii și mulți moldoveni, provenind în marea lor majoritate din mediul rural, cu venituri modeste, nu puteau să-și permită acest lucru. La insistența administrației Universității, Ministerul Învățământului Superior din URSS va anula taxele de școlarizare pentru moldoveni începând cu anul 1950. Etnicii români erau favorizați, cel puțin teoretic, și în ceea ce privește admiterea la doctorat. Astfel, în 1948, același minister de resort a aprobat deschiderea programelor de studii la doctorat cu condiția ca moldovenii să fie favorizați, astfel încât Universitatea de Stat din Chișinău să contribuie la crearea cadrelor naționale⁴¹. În același timp, din totalul de 112 persoane cât alcătuia organizația de partid de la Universitate în 1951, numai 14 erau moldoveni, mai mult de jumătate fiind ruși (62 persoane), urmași de ucrainieni (20 persoane) și evrei (8 persoane), restul de 7 fiind de alte naționalități. Cea mai numeroasă organizație de partid era înregistrată printre istorici (43 persoane, profesori și studenți deopotrivă), urmată de organizația de la filologie (24 persoane), chimie (17 persoane), secția administrativ-economică din cadrul

---

³⁷ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 5, f. 6.

³⁸ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 1, f. 182-183.

³⁹ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 4, f. 53.

⁴⁰ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 4, f. 52.

⁴¹ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 1, f. 393; *Ibidem*, d. 4, f. 53.

rectoratului, fizică și matematică (14 persoane). În ce privește componența corpului didactic, din totalul de 143 de cadre în anul 1951, doar 18 erau moldoveni (13 %) ⁴².

Cota redusă, insignifiantă a profesorilor moldoveni sau vorbitori de limbă română de la Universitate era explicabilă prin mai mulți factori. Mai întâi, exista o suspiciune față de absolvenții instituțiilor superioare de învățământ din România în interbelic și în timpul războiului, considerată un stat „burghez” (și „fascist” între 1940-1944), cu o ideologie ostilă ideologiei și regimului comunist din Uniunea Sovietică. Cu toate acestea, din lipsa unor specialiști moldoveni calificați pentru a predă la nivel de facultate, administrația Universității, în acord cu CC al PC(b) din Moldova, a fost nevoită să accepte angajarea unor profesori care absolviseră universități românești în perioada interbelică, mai ales ai Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Astfel a fost cazul profesorilor Ablov, rus, originar din Basarabia, absolvent al Universității din Iași în 1939 după care, până în 1940, fusese angajat în calitate de asistent la Facultatea de chimie în vechea capitală a Moldovei. În iunie 1940, după ocupația sovietică a Basarabiei, s-a mutat la Chișinău unde a ocupat postul de profesor în cadrul Institutului Pedagogic, evacuându-se în timpul războiului cu instituția în cauză în interiorul URSS, la Buguruslan, regiunea Oriol a Federației Ruse. A revenit în RSSM după 1944, fiind angajat din 1946 la Universitate, în paralel fiind încadrat la Institutul Pedagogic. Deși a fost acceptat la Universitate, mulți ani la rând era adeseori criticat la adunările comitetului de partid cu varii ocazii. De exemplu, la un moment dat rectorul Leonov îi incrimina faptul că este lacom după bani, lucrând în două locuri, la care Ablov a replicat că e nevoit să păstreze funcția la Institutul Pedagogic întrucât numai acolo dispunea de laborator, de care astfel și studenții de la Universitate beneficiau. Alteori Ablov era învinuit că predă studenților altfel decât era stilul de predare în universitățile sovietice ⁴³.

Manifestări naționale și anticomuniste în contextul destalinizării și revoluției maghiare (1956-1957)

Anul 1956 este semnificativ din mai multe puncte de vedere pentru istoria postbelică a ceea ce numim Moldova sovietică. Asistăm în acest an la o recrudescență sporită a unor opinii și atitudini critice și contestatate, până recent puternic descurajate de către autoritățile sovietice ⁴⁴. La congresul al XX-lea al PCUS din februarie 1956, Nikita

---

⁴² AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 4, f. 33-34, 39, 50.

⁴³ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 1, f. 102; *Ibidem*, d. 6, f. 52.

⁴⁴ În privința impactului destalinizării și revoluției maghiare din 1956 asupra opiniei publice în URSS în general, a se vedea Elena Zubkova, *Russia After the War. Hope*,

Hrușciiov condamnă cultul personalității lui Stalin și, în mod selectiv, represiunile politice din perioada în care acesta s-a aflat la conducerea PCUS⁴⁵. În contextul Războiului Rece, acest eveniment are consecințe profunde nu numai asupra mișcării comuniste internaționale, dar și asupra situației interne a statelor din lagărul „democrațiilor populare”, având un impact direct asupra declanșării revoluției maghiare din toamna anului 1956. Raportul secret al liderului sovietic din februarie 1956 și evenimentele din Ungaria din octombrie-noiembrie același an produc un ecou deosebit în RSS Moldovenească, mai cu seamă grație recepționării și ascultării generalizate a posturilor de radio străine precum *Vocea Americii*, *BBC* și *Europa Liberă*⁴⁶. În ciuda represiunilor de masă din perioada stalinistă, care au lăsat o rană adâncă în memoria populației civile din Basarabia și Transnistria, opiniile și atitudinile critice la adresa partidului și administrației comuniste iau un avânt extraordinar în 1956⁴⁷. După cum dovedesc documentele, o parte însemnată a populației din RSS Moldovenească nu acceptă, în 1956, clivajul *comunism rău (stalinist)* vs. *comunism bun (leninist sau hrușciovist)*, operat în raportul liderului sovietic. Cine sunt totuși cei care exprimă în mod special atitudini calificate drept „nesănătoase” sau „antisovietice”: reprezentanți ai intelighenției sau oameni simpli, membri ai PCUS sau persoane fără de partid? Dintre aceste manifestări, care este ponderea luărilor de poziție cu caracter național sau etichetate drept naționaliste? Această întrebare pare cu atât mai justificată cu cât la revoltele din Budapesta din acest an – reflectate în emisiunile posturilor de radio străine, ascultate pe larg în RSSM – s-au făcut auzite adeseori lozinci cu caracter naționalist, anti-rusesc, maghiarii percepend regimul comunist ca unul impus de ruși. Aceste interogații sunt cu atât mai legitime cu cât, după dispariția Uniunii Sovietice, o parte a

---

Illusion, Disappointments, 1944-1957, Armonk, NY, M. E. Sharpe, 1998, pp. 178-202. Despre destalinizare și impactul său în Țările Baltice, vezi Romuald J. Misunas, Rein Taagepera, *The Baltic States. Years of Dependence, 1940-1990*, London, Hurst & Company, 1990, pp. 133, 145-147, 153-155.

⁴⁵ Vezi mai mult V.P. Naumov, *K istorii sekretnogo doklada N.S. Khrushcheva na XX s'ezde KPSS*, în „Novaya i noveishaya istoriya”, 4 (iulie-august 1996), pp. 147-68; Vladimir Naumov, *Utverdit dokladchikom tovarishcha Khrushcheva*, în „Moskovskie Novosti”, 5 (4-11 February 1996), p. 34; Aleksei Bogomolov, *K 40-letiyu XX s'ezda: Taina zakrytogo doklada*, în „Sovershenno sekretno”, 1(1996), pp. 3-4 .

⁴⁶ Vezi mai jos documentele de arhivă referitoare la acest fapt.

⁴⁷ Despre ecoul evenimentelor anului 1956 în România s-au publicat deja câteva volume 1956: *explozia: percepții române, iugoslave și sovietice asupra evenimentelor din Polonia și Ungaria*, ediție întocmită de Corneliu Mihai Lungu și Mihai Retegan, postfață de Florin Constantiniu, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996; Ioana Boca, *1956 – România între internaționalismul proletar și stalinismul antisovietic*, București, Fundația Academia Civică, 2001; Doina Jela, Vladimir Tismăneanu, coordonatori, *Ungaria 1956: revolta minților și sfârșitul mitului comunist*, București, Editura Curtea Veche, 2006.

basarabenilor și transnistrenilor de astăzi percep retrospectiv regimul sovietic ca unul pozitiv, iar atitudinea lor față de Rusia – ca și față de România – rămâne una scindată între „ură și dragoste, dragoste și ură”.

Ecoul schimbărilor din URSS și mai cu seamă impactul Revoluției maghiare asupra spiritului național românesc din RSS Moldovenească s-a manifestat mai ales în rândurile tineretului studios, inclusiv la cei care își urmau studiile la Universitatea de Stat din Chișinău. Spre exemplu, un raport al KGB menționa „unele persoane, printre care elevi, studenți și tineri în general scriu scrisori antisovietice în care exprimă idei nesănătoase, cu caracter naționalist, fiind influențați de elemente sociale dușmănoase”⁴⁸. Mai exact, se făcea referire la studentul Nicolae Bătrânu de la Facultatea de Litere de la Universitate care a prezentat în februarie 1957 o comunicare în cadrul societății științifice studentești pe tema *Imaginea lui Ștefan cel Mare în creația orală moldovenească*. Acestuia i se incrimina că ar fi „admis interpretări naționaliste și a recitat fragmente antirusiști din opera scriitorului Eminescu [probabil era vorba de publicistica marelui poet]”. Studentul a declarat în cadrul cursului de literatură „moldovenească” că regretă faptul că locuiește în Moldova sovietică. KGB-ul era alertat de această afirmație întrucât avea o încărcătură cu totul și cu totul specială dat fiind ziua în care a fost exprimată. Era vorba de 27 martie 1957, ziua în care se împlineau 39 ani de la Unirea Basarabiei cu România. La 8 mai același an, la adunarea cadrelor didactice de la Catedra de Limbă și Literatură moldovenească, Bătrânu a citat dintr-un scriitor „burghez” din secolul al XIX-lea potrivit căruia „înainte ca cineva să devină liber la nivel individual, ar trebui să-și apere națiunea proprie” și că „o persoană poate fi în lanțuri, cu toate acestea poate să-și exprime ideile sale”. Poziția sa a fost susținută de un alt student, Vasile Badiu, precum și de alții. Badiu ar fi manifestat și el „resentimente față de poporul rus” când a spus că „teatrul moldovenesc de operă și balet A.S. Pușkin trebuie redenumit în numele lui Ion Luca Caragiale”. Mai mult și mai deranjant pentru autorități, Badiu și-ar fi exprimat „preocuparea sa în legătură cu independența Moldovei”. Atât Bătrânu, cât și Badiu criticau istoricii moldoveni pe care îi numea visători, în timp ce „il proslăveau pe istoricul român burghez Iorga” care a „studiat corect evenimentele istorice”. Un alt student, pe nume Druță, deși era membru al Uniunii Tineretului Comunist, referindu-se la un articol publicat în *Ogoniok* în care se vorbea despre „eliberarea Moldovei în 1944”, a comentat că „ziua eliberării de ocupații germano-români a devenit de fapt ziua de ocupație a Basarabiei”⁴⁹. Autoritățile nu puteau

---

⁴⁸ AOSPRM, *Fond 51*, inv. 17, d. 297, p. 18.

⁴⁹ AOSPRM, *Fond 51*, inv. 17, d. 297, p. 18-20.

lăsa nepedepsite aceste afirmații publice ale studenților. Mai ales că CC al PCUS a emis o decizie în acest sens încă în data de 19 decembrie 1956, care chema la combaterea aspră a unor asemenea luări de poziție antisovietică. Ca urmare, unii studenți, ca Nicolae Bătrânu, vor fi exmatriculați de la Universitate. Teoretic, aceștia aveau posibilitatea să revină la facultate după urmarea unui program de educație prin muncă⁵⁰.

Ca urmare a acestor atitudini considerate „nesănătoase” către regim, la Universitate au fost introduse anumite cursuri care nu existau anterior. De exemplu, studenților de la specialitatea Limbă și Literatură „moldovenească” din 1957 li s-a introdus predarea cursului de *Istoria Moldovei*⁵¹. Cursul respectiv era extrem de ideologizat și prezenta istoria națională într-o formă denaturată. Cu toate acestea, introducerea unui curs de istorie a Moldovei a contribuit la sporirea interesului studenților pentru istoria națională, mai ales că anterior se preda doar istoria Uniunii Sovietice, de fapt o istorie a Rusiei, cu unele elemente despre alte popoare, dar care nu schimbau esența.

De asemenea, ca urmare a recrudescenței interesului pentru identitatea națională, în acest context al dezghețului hrușciovist la care și-au adus aportul studenții și cadrele didactice de la Universitatea de Stat din Chișinău, are loc repunerea în circuit a patrimoniului literar românesc, ceea ce a avut o importanță deosebită pentru păstrarea identității naționale a românilor basarabeni. Astfel, după discuții largi ale lingviștilor în presa de specialitate, inițiate în 1955 și continuate în următorii doi ani⁵², s-a reușit convingerea factorilor de decizie că era imperios necesar renunțarea la unele norme ale limbii „moldovenești” impuse în perioada stalinistă. Era vorba atât de norme ortografice, cât și de norme gramaticale, precum și de unele norme fonetice, introduse în manualele școlare, presă etc. ca urmare a unei rezoluții din 1946 care prevedea obiectivul de „a elabora la nivel științific normele gramaticale ale limbii moldovenești contemporane ca limbă aparte printre alte limbi romanice”⁵³. În 1957 apăreau, la Chișinău, „Normele ortografice și de punctuație ale limbii moldovenești” care anulau normele lingvistice din primii ani

---

⁵⁰ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 20, f. 18-19.

⁵¹ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 20, f. 29.

⁵² N. Corcinschi, L. Eșan, *Cu privire la îmbunătățirea ortografiei moldovenești*, în „Octombrie”, nr. 6, 1955, pp. 81-85; R. Portnoi, *Despre ortografia moldovenească*, în „Octombrie”, nr. 2, 1955, pp. 83-87; V. Musteață, *Cu privire la ortografia moldovenească*, în „Octombrie”, nr. 1, 1956, pp. 75-79; M. Ignat, *Pentru un alfabet econom*, în „Învățătorul sovietic”, nr. 9, 1956, pp. 48-53; I. Vasilenko, *Să restabilim principiile ortografiei noastre clasice tradiționale*, în „Nistru”, nr. 2, 1957, pp. 125-134 etc.

⁵³ Valeriu Cozma, *Considerații privind politica națională la Universitatea de Stat din Moldova (1946-1996)*, în volumul „Omagiul lui Vladimir Potlog și Constantin Drachenberg la 70 de ani”, Chișinău, Editura Cartdidact, 1997, p. 282.

postbelici. În linii majore, noile norme ale limbii „moldovenești” coincideau cu normele limbii române. În aceeași perioadă sunt publicate „operele alese” ale unor clasici ai literaturii românești: Vasile Alecsandri⁵⁴, Alexandru Donici⁵⁵, Mihai Eminescu⁵⁶, Constantin Negruzzi⁵⁷, Alecu Russo⁵⁸, Constantin Stamati⁵⁹ etc. Uneori s-a intervenit în textele originalelor, în locul unor cuvinte care erau considerate mai puțin familiare publicului basarabean s-au introdus altele, regionalisme, arhaisme etc.; alteori s-a acceptat pur și simplu textul integral după edițiile publicate deja în România. Pe de altă parte, s-a operat o selecție riguroasă a scrierilor clasicilor literaturii românești în sensul eliminării unor opere considerate ostile realităților socialiste și sovietice. Cuvântul „român” a fost exclus din scrierile clasicilor⁶⁰. Între timp, Eminescu, Alecsandri ș.a. au început să fie studiați și în școlile generale, iar în instituțiile superioare de învățământ s-au mărit orele dedicate clasicilor recent reabilitați⁶¹. Astfel, s-a pus în circuit o cantitate importantă din textele valoroase ale literaturii românești clasice, eveniment care a avut consecințe profunde pentru perioada ulterioară. Dacă anterior oricine putea fi învinuit de faptul că vorbește o limbă prea încărcată cu „românisme” și desconsideră împrumuturile de cuvinte din limba rusă, prin extensie *este împotriva limbii „moldovenești” și a puterii sovietice*, odată cu reabilitarea noilor norme ortografice și gramaticale și a publicării selective a clasicilor la mijlocul anilor '50 situația s-a schimbat sensibil. În primul rând, pentru că s-a impus un anumit standard literar, un anumit limbaj ce trebuia asimilat și utilizat de către intelectuali sau cei care tindeau să fie recunoscuți ca atare. În al doilea rând, pentru că reabilitările culturale din deceniul al șaselea au însemnat și o lovitură de grație dată transnistrienilor, în special lui I. D. Ceban, Ion Canna ș.a., persoane care încercau să impună limba vorbită în regiunea din care proveneau drept normă literară pentru limba „moldovenească”. În al treilea rând, pentru că s-a recunoscut indirect faptul că limba „moldovenească” era identică cu cea românească, de data aceasta mai clar ca niciodată (indirect, prin ceea ce s-a făcut), în așa fel încât studenții de la sfârșitul anilor '50 - începutul anilor '60 vor fi printre principalii inițiatori ai revendicării de revenire la grafia latină din 1965 și 1988-1989. În al patrulea rând, pentru că, de la sfârșitul anilor 50, dispariția limbii române în

⁵⁴ Vasile Alecsandri, *Opere alese*, Chișinău, Editura de Stat a Moldovei, 1954.

⁵⁵ Alexandru Donici, *Lucrări alese*, Chișinău, Școala Sovietică, 1952.

⁵⁶ Mihail Eminescu, *Poezii*, Chișinău, Școala Sovietică, 1954.

⁵⁷ Constantin Negruzzi, *Opere alese*, Chișinău, Editura de Stat a Moldovei, 1953.

⁵⁸ Alecu Russo, *Opere alese*, Chișinău, Editura de Stat a Moldovei, 1955.

⁵⁹ Constantin Stamati, *Opere alese*, Chișinău, Editura de Stat a Moldovei, 1953.

⁶⁰ Gheorghe Negru, *Politica etnolingvistică...*, p. 44.

⁶¹ Valeriu Cozma, *Istoria Universității...*, p. 456.

Basarabia nu era atât de iminentă cum se părea în primii ani imediat postbelici. Problema scriitorilor și intelectualilor în general era de acum înainte cum să păstreze și să extindă prin diferite mijloace – scris, instituții de cultură și de învățământ existente, în limitele impuse de regim – vocabularul reînnoit al limbii „moldovenești”. Cel puțin din această perioadă, „scriitorul basarabean nu este constrâns să renunțe definitiv la limba sa, văzându-se obligat s-o conserveze”⁶². Mai mult, nu a fost ceva surprinzător când Emilian Bucov a spus la un Congres al scriitorilor de la București din iunie 1956, că „limba literară română și cea a Moldovei Sovietice sunt aceleași”⁶³.

Manifestări ale identității naționale românești în anii 1960-1980

Un document important care ne permite să înțelegem starea de spirit a studenților, dar și a cadrelor didactice de la Universitatea de Stat din Chișinău reprezintă o stenogramă a ședinței Prezidiului Comitetului Central al Partidului Comunist din Moldova, datată 17 ianuarie 1966. Mai exact, este vorba de un document inedit care aruncă o lumină nouă asupra identității naționale a studenților și rolul profesorilor în menținerea acesteia. La ședință au participat, pe lângă membrii Prezidiului (Ivan I. Bodiul, prim secretar al CC al PCM, N. A. Șiolokov, B.A. Steșov, D.S. Cornovan, P.V. Voronin, A. F. Diordița) și membri supleanți ai Prezidiului (S. S. Sidorenko, Gh. I. Lavranciu), precum și alți membri ai nomenclaturii din CC, și rectorul Universității Medvedev, Kiricenکو, secretarul organizației de partid a Universității, prorectorii Belkin și Boris Melnic, ministrul învățământului Evgheni Postovoi, șefii de catedră Șemeakov, Zavtur, Stukalov, Șcegllov⁶⁴. Una din temele centrale ale ședinței respective a fost *Despre situația predării științelor sociale la Universitatea de Stat din Chișinău*. Ivan Ivanovici Bodiul, care a început discuția, a afirmat că pe parcursul întregii perioade sovietice, studenții ar fi studiat cu entuziasm științele sociale și nu înțelege de ce la un moment dat a apărut fenomenul nihilismului față de aceste discipline. Situația era

---

⁶² Mihai Cimpoi, *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, Chișinău, Editura Arc, 1996, p. 19.

⁶³ Ion Constantin, *Basarabia sub ocupație sovietică de la Stalin la Gorbaciov*, București, Editura Fiat Lux, 1994, p. 64. Despre impactul destalinizării asupra redefinirii identității naționale a majorității populației din RSSM, a se vedea *One step back, two steps forward: on the language policy of the Communist Party of the Soviet Union in the national republics (Moldavian: a look back, a survey and perspective, 1924-1980)*, Boulder Co., 1982, pp. 117-148; de asemenea Igor Cașu, „Politica națională” în *Moldova Sovietică, 1944-1989*, Chișinău, Editura Cartdidact, 2000, pp. 53-56; Idem, *The Quiet Revolution. Revisiting the National identity issue in Soviet Moldavia at the height of Khrushchev Thaw (1956)*, în „Euxeinos”, nr. 15-16, 2014, pp. 77-91.

⁶⁴ AOSPRM, Fond 51, inv. 27, d. 42, 6-7.

cu atât mai alarmantă cu cât, după spusele lui Bodiul, acest lucru vădea nemulțumirea tineretului față de realizările PCUS, în timp ce celelalte categorii ale populației ar fi apreciat eforturile partidului în creșterea bunăstării generale⁶⁵. Această atitudine a tineretului avea o consecință directă asupra unor tendințe negative, dezaprobată cu cea mai mare hotărâre de către partid. Era vorba de participarea activă a studenților de la Universitatea de Stat din Chișinău – precum și a celor de la alte instituții, dar accentul se punea anume asupra celor de la Universitate – la un eveniment alarmant din punct de vedere ideologic pentru regim, care a avut loc un an mai devreme. Or, în 1965, la 14-15 octombrie, Uniunea Scriitorilor din Moldova, într-o ședință publică (Congresul al III-lea al USM), la care au asistat și studenți de la instituțiile superioare de învățământ, repuseseră în discuție problema revenirii la alfabetul latin. Acest lucru a fost posibil datorită faptului că s-a creat o generație de intelectuali care au beneficiat de „dezghețul” hrușciovist și care știau că timpul lui Stalin trecuse demult. Biroul Comitetului Central al Partidului Comunist din Moldova a luat în discuție problemele ridicate la Congresul Scriitorilor abia la 13 decembrie 1965. Astfel, s-a apreciat că mulți scriitori nu înțelegeau să elucideze adecvat, de pe poziții de partid, problemele existente în societate și că mulți dintre cei care au luat cuvântul la Congres s-au pregătit din timp să ridice probleme de ordin național. Rezoluția Biroului era următoarea: „Să se recunoască faptul că al treilea Congres al scriitorilor din Moldova s-a desfășurat, din punct de vedere organizatoric și politic, la un nivel scăzut. De a condamna tendințele naționaliste evidențiate în cuvântările scriitorilor Busuioc, Malarciuc, Druță, Cimpoi, precum și atitudinea incorectă față de critica de partid, alte manifestări nesănătoase”⁶⁶. La rândul său, Bodiul condamnase personal felul în care s-a organizat și desfășurat adunarea scriitorilor basarabeni, în noiembrie 1965, afirmând că revendicarea de revenire la alfabetul latin era îndreptată împotriva prieteniei dintre popoarele sovietice⁶⁷. Prin urmare, se observă că destalinizarea începută de Hrușciov avea anumite limite

---

⁶⁵ AOSPRM, *Fond 51*, inv. 27, d. 42, 8-9.

⁶⁶ Valeria Cozma, *Hudojestvennaja kultura Respubliki Moldova v uslovijah partijnogo rukovodstva*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, nr. 2, 1991, p. 42. După cum apreciază Gh. Negru, problema revenirii la alfabetul latin a fost înaintată inițial de matematicianul P. Osmotescu de la Institutul Politehnic, în calitate de „cititor”, după care a fost susținută de M. Cimpoi, Ion Druță ș.a. A se vedea Igor Cașu, „*Politica națională în Moldova Sovietică, 1944-1989*”, pp. 65 - 66. Înregistrarea audio a luărilor de cuvânt de la Congresul al III-lea al USM este disponibilă la Muzeul Literaturii române „Mihail Kogălniceanu” din Chișinău.

⁶⁷ I. I. Bodiul a comentat lucrările Congresului al III-lea al Uniunii Scriitorilor din Moldova, în articolul *Să se întărească și să înflorească prietenia popoarelor sovietice*, publicat în „Moldova Socialistă”, 23 și 24 noiembrie, 1965.

clare, atât în sens politic, după cum a menționat Hannah Arendt⁶⁸ încă în anii '50, cât și în sens cultural și național. Așa cum regimul sovietic nu putea să existe fără o dictatură de partid, pretinsă a fi o societate a întregului popor, așa și în cazul Basarabiei/RSSM, justificarea apartenenței acesteia la Uniunea Sovietică consta în a arăta, contrar realității, că populația locală alcătuita o etnie distinctă de cea românească și, până una alta, de fapt, alfabetul chirilic era unica diferență între română și „moldovenească”. În această ordine de idei, devine mai clar de ce regimul a insistat să păstreze această diferență formală și de ce intelectualii basarabeni s-au pronunțat împotriva alfabetului chirilic: era vorba de implicațiile de durată ale alfabetului chirilic asupra vorbirii, pronunției etc., mentalității în ultimă instanță, și nu faptul ca atare în sine. De aceea, putem spune că *cererea deschisă* a scriitorilor de restabilire a alfabetului latin la mijlocul anilor '60 a reprezentat punctul culminant al seriei de încercări de a reveni la denumirea corectă a limbii vorbite de majoritatea populației locale, implicit și a recunoașterii apartenenței acesteia, *de facto*, la națiunea română. Față de persoane cât de cât cunoscute publicului cititor, precum erau atunci Gheorghe Malarciuc, Aureliu Busuioc, Ion Druță și Mihai Cimpoi, evidențiați de Biroul Comitetului Central ca fiind principalii exponenți ai curentului ce milita pentru revenirea la alfabetul latin, regimul a ales o atitudine prudentă. Ei trebuiau să-și facă autocritica, să înțeleagă faptul că aceasta era limita care nu putea fi depășită. În continuare, însă, intelectualii de rang mai mic, mai puțin cunoscuți, pentru simplu fapt de a scrie sau pentru o simplă semnătură cu litere latine, erau sancționați imediat. Este adevărat, nu cu deportare în Siberia ca în timpul lui Stalin, dar oricum nici pe departe în conformitate cu drepturile omului – noua religie a secolului al XX-lea - la care regimul sovietic pretindea că a aderat⁶⁹.

Un alt episod discutat la întrunirea de partid din ianuarie 1966 se întâmplase în 1964, cu implicarea studenților de la Facultatea de Filologie a Universității de Stat⁷⁰ și ceea ce deranja regimul era participarea acestora la un protest împotriva mutării statuii lui Ștefan cel Mare din partea centrală a Chișinăului, la periferie. Unul dintre inițiatorii protestului a fost studentul de la Institutul Politehnic din Chișinău, Mihai Moroșanu. Protestul a avut loc în octombrie 1964 în contextul sărbătoririi a 40 de ani de la crearea Republicii Autonome

---

⁶⁸ A se vedea mai pe larg, Hannah Arendt, *Originile totalitarismului*, București, Editura Humanitas, 1994, pp. 622-662.

⁶⁹ Există mai multe studii asupra acestui subiect. A se vedea, de exemplu, Albert P. van Goudoever, *Ethnicity and Religion as Human Rights: the Relevance of International Protection in the Twentieth Century*, în „Colloquia. Journal of Central European History” (Cluj-Napoca), vol. I, nr.2, iulie-decembrie 1994, pp. 167-174.

⁷⁰ AOSPRM, Fond 51, inv. 27, d. 42, f. 9.

Sovietice Socialiste Moldovenești (creată la 12 octombrie 1924). În acest context, se vehicula ideea că ar fi existat un plan de mutare a monumentului marelui domn moldovean de la intrarea în parcul Pușkin din centrul orașului undeva în cartierul Telecentru, în zona cinematografului actual Gaudeamus. Moroșanu a adunat semnături ale studenților contra acestei inițiative, precum și bani, din care a procurat o coroană cu flori, cu inscripția din partea tineretului Moldovei, pe care a depus-o la statuia lui Ștefan cel Mare⁷¹.

Deși studenți care exprimau idei antisovietice sau nesănătoase din punct de vedere politic existau în mai multe instituții superioare de învățământ din Chișinău și alte orașe ale RSS Moldovenești, Ivan Ivanovici Bodiul mărturisea la ședința Biroului CC al PCM din 17 ianuarie 1966 că cei de la Universitatea de Stat din Chișinău erau cei mai activi și poziția lor era cea mai deranjantă pentru regimul sovietic:

De ce la Universitate, unde există cel mai puternic grup de profesori și personal auxiliar, acolo lucrează comuniști, conducerea Universității, cum se întâmplă acest lucru cu o organizație de frunte din republică, cum apreciază asemenea fapte, ce concluzii fac și ce măsuri propun pentru a fi adoptate în acest sens? Doar nu e nici un secret faptul că cele mai periculoase idei politice iau naștere la Universitate, cele mai nocive luări de poziție, la limita trădării, tot ce e mai rău în ce privește afirmațiile și altele se întâmplă anume la Universitate... Acest lucru reprezintă o scăpare serioasă în lucrul politic și de partid. Nu e vorba de un eșec, dar, reiterez, tot ce este mai rău în republică ia naștere la Universitate⁷².

Rectorul Universității, Medvedev, prezent la ședință, a replicat că pentru contracararea fenomenului s-au luat anumite măsuri, printre care era admonestarea decanului Facultății de Filologie, Ion Osadcenco. La rândul său, Kiricenko, secretarul organizației de partid de la Universitate, a propus demiterea din funcție a decanului de la Litere. Mai mult, rectorul a precizat că sursa ideilor periculoase exprimate de către studenți au fost înșiși profesorii. O soluție ar fi fost concedierea acestora, dar după mai multe tentative, conducerea Universității a suferit un eșec în acest sens⁷³. La rândul său Dumitru Cornovan, secretar pe probleme de ideologie al CC al PCM, a condamnat doleanța unor intelectuali, susținuți de studenți de la Universitate, de a reveni la alfabetul latin. Acesta a etichetat manifestările respective, precum și faptul că unii studenți utilizau

---

⁷¹ Mai mult despre acest episod și despre soarta lui Moroșanu după aceasta, a se vedea Igor Cașu, *Opozanți politici în RSS Moldovenească după 1956: spre o tipologie bazată pe dosare din arhiva KGB*, în Sergiu Musteață, Igor Cașu (editori), „Fără termen de prescripție. Aspecte ale investigării crimelor comuniste în Europa”, Chișinău, Editura Cartier, 2011, pp. 539-543.

⁷² AOSPRM, Fond 51, inv. 27, d. 42, f. 12-13.

⁷³ AOSPRM, Fond 51, inv. 27, d. 42, f. 14, 18.

literele latine, drept naționaliste și care reflectau eșecul partidului în educația națională a tinerei generații⁷⁴. Pe fondul acestei campanii, un doctorand de la Catedra Comunismului Științific de la Universitate, Victor Stratan, a fost exmatriculat la 27 februarie 1967 din cauză că, fiind secretar al comisiei pentru examenele de stat la Facultatea de Istorie, a semnat câteva diplome cu litere latine⁷⁵.

O altă chestiune care a ieșit la suprafață în cadrul ședinței Biroului CC al PCM din 17 ianuarie 1966 era faptul că biblioteca Universității deținea o colecție importantă de carte românească, completată an de an cu cărți și reviste de specialitate din România. În linii mari, revistele și cărțile de specialitate erau primite prin schimb academic efectuat mai ales cu Universitățile din București și Iași. Acestea erau considerate o sursă a ideilor nesănătoase exprimate de studenți⁷⁶. Consultarea literaturii românești din România avea un impact direct asupra conștiinței naționale a studenților. Cu timpul, ei începeau să se întrebe de ce lecțiile erau predate în limba rusă, deși ei învățau într-o republică care constituia chiar potrivit Constituției sovietice, căminul național al moldovenilor și unde statul sovietic se angaja să garantează dreptul la folosirea limbii materne în toate sferele și la toate nivelele sistemului educațional. Spre exemplu, în cadrul orelor de filozofie de la Catedra de Filozofie, studenții au protestat împotriva profesorului Demicev care le preda materia în rusă și au părăsit cu toții sala de curs. Ca urmare a acestui incident, considerat destul de periculos de către partid, s-a propus ca acestor studenți să li se dea un alt profesor, care știa limba *moldovenească*. După un timp, acest lucru s-a întâmplat, dar deznodământul a fost unul la care autoritățile au aplaudat. Profesorul trimis în loc, cunoscător de limbă *moldovenească*, era atât de slab în materie, încât studenții l-au boicotat, preferând să revină Demicev, de la care, cel puțin, puteau învăța câte ceva⁷⁷.

Ședința Biroului CC al PCM din 17 ianuarie 1966 avea loc la două zile de la împlinirea a 116 ani de la nașterea lui Mihai Eminescu. Unii studenți de la Universitate, mai ales cei de la Litere, au participat la acest eveniment, prin depunerea de flori la monumentul celui mai mare poet român, situat în parcul central din Chișinău. Amploarea evenimentului era de asemenea îngrijorătoare pentru regim și constituia – alături de depunerea de flori la statuia lui Ștefan cel Mare – un indicator al creșterii manifestațiilor etichetate drept naționaliste. La această manifestare din 15 ianuarie 1966 participaseră, pe lângă studenți de la Universitate, și numeroși studenți de la alte instituții

---

⁷⁴ AOSPRM, *Fond 51*, inv. 27, d. 42, f. 14-15.

⁷⁵ Valeriu Cozma, *Istoria Universității...*, p. 488.

⁷⁶ AOSPRM, *Fond 51*, inv. 27, d. 42, f. 15-16, 23.

⁷⁷ AOSPRM, *Fond 51*, inv. 27, d. 42, f. 19-20.

superioare de învățământ din Chișinău, precum și elevi din școlile din capitala RSS Moldovenești⁷⁸.

În 1968, îngrijorarea autorităților sovietice de la Chișinău era și mai mare în legătură cu manifestările prilejuite de aniversarea a 118 de la nașterea lui Eminescu. De data aceasta CC al PCM era alarmat în mod special întrucât la Universitate urma să fie organizată o serată de omagiere a poetului, însoțită de un recital de poezie. Întrucât chestiunea era una sensibilă, la 10 ianuarie Ion Racul, secretarul de partid de la Universitate, s-a adresat Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei cu o informație în acest sens. Răspunsul a fost pozitiv, dar CC al PCM atrăgea atenția asupra faptului ca organizația primară de partid de la instituție să fie foarte vigilentă în sensul în care să nu admită *excese*. La rândul său, comitetul de partid de la Universitate a desemnat câteva persoane, membri ai partidului, responsabili de buna desfășurare a evenimentului și evitării unor incidente nedorite. Din comisie făceau parte conf. univ. dr. Ion Osadcenco, șef la Catedra Limba Moldovenească, lector superior Gh. Dodiță, precum și Mihai Morăraș și Gheorghe Mazilu. Programul prevedea un recital de poezii scrise de poeți membri ai Societății literare și de creație „Mihai Eminescu”, care împlinea de fapt atunci 20 de ani de la înființare, după care urma un recital din poeziile lui Mihai Eminescu în mai multe limbi, precum *moldoveneasca*, rusă, spaniolă, engleză și franceză, dar și un recital de melodii pe versurile Luceafărului poeziei române (considerat oficial și clasic al literaturii *moldovenești*). Rectoratul a acordat 140 de ruble pentru organizarea seratei (procurarea de flori, cadouri pentru oaspeți și câștigătorii victoriei). Inițial, locul desfășurării evenimentului a fost stabilit la cafeneaua *Trandafir*, unde conducerea Universității și a comitetului de partid a acceptat să fie consumat și alcool. Cu două zile însă înainte de serată, pe 13 ianuarie, au apărut anumite semnale potrivit cărora anumiți studenți vor încerca să exprime idei naționaliste. Drept urmare, locul desfășurării a fost schimbat cu o sală de curs. Un număr total de 120 studenți, precum și profesori de la Universitate și scriitori invitați au participat la eveniment. Fiind informat despre pregătirea unor posibile incidente cu caracter *naționalist* care puteau să aibă loc în cadrul seratei din 15 ianuarie 1968, rectoratul și-a anulat decizia despre alocarea sumei de 140 de ruble pentru buna organizare a evenimentului prilejuit de aniversarea a 118 de la nașterea lui Mihai Eminescu. În același timp însă, așa cum stipula raportul CC al PCM, conducerea Universității a făcut abstracție de faptul că evenimentul va avea loc și, prin urmare, și-a retras orice responsabilitate legată de organizare⁷⁹.

---

⁷⁸ AOSPRM, *Fond 51*, inv. 27, d. 42, f. 17.

⁷⁹ AOSPRM, *Fond 51*, inv. 29, d. 56, f. 24-28.

Ca urmare a schimbării locației, s-a schimbat și programul evenimentului. În primul rând, s-a renunțat la victorină. Întrebările fuseseră alese din timp cu multă grijă și aprobate de comitetul de partid și se refereau în linii mari la influența literaturii ruse asupra celei *moldovenești* (implicit române), la cine a tradus poezii de Eminescu în rusă, ce a spus Eminescu despre creațiile unor poeți ruși sau scriitori, precum Pușkin sau Gogol (ultimul fiind considerat și ucrainean). În total, din cele 10 întrebări incluse în victorină, 6 aveau legătură directă cu Eminescu, dintre care patru la relația sa cu literatura rusă și traducerea operei sale în rusă și numai două referitoare la conținutul poeziilor sale, în timp ce alte patru întrebări din cele zece priveau literatura *moldovenească* din secolul al XIX-lea și al XX-lea, dar tot în relație directă cu *marea literatură rusă* și influența *benefică* a acesteia asupra celei *moldovenești*⁸⁰. A fost exclus de asemenea recitalul de melodii pe versurile lui Eminescu. O mare parte din serată a fost ocupată de luările de cuvânt ale unor oficiali, de la Universitate sau din afară. Au vorbit în fața celor cca. 120 de studenți și a profesorilor și scriitori decanul Facultății de Filologie I. F. Mocreac, după care raportul de bază intitulat *Creația lui Mihai Eminescu și realitatea noastră sovietică* a fost dat citirii de către Ion Osadenco, șeful Catedrei de Limbă și literatură moldovenească și titularul cursului de literatură moldovenească în secolului al XIX-lea. A urmat luarea de cuvânt a președintelui Uniunii Scriitorilor din Moldova, Pavel Boțu, care și-a concentrat discursul asupra importanței studierii literaturii multinaționale sovietice în educația sentimentelor internaționaliste în rândul tineretului, precum și despre îmbogățirea reciprocă a culturilor și literaturilor popoarelor din Uniunea Sovietică, importanța creației lui Eminescu pentru dezvoltarea poeziei sovietice moldovenești și semnificația Marii Revoluții din Octombrie pentru înflorirea culturii și literaturii (nu se spunea exact care, dar se avea în vedere cea *moldovenească*). Boțu și-a încheiat cuvântarea cu recitarea a două poezii din creația proprie, publicate anterior. Au urmat câțiva autori care făceau parte în timpul anilor de studenție din cadrul cenaclului Eminescu, precum Petru Zadnipru, Aureliu Busuioc și Ion Vatamanu. Zadnipru a vorbit ca unul dintre fondatorii cenaclului (care purta inițial numele cenaclul „Luceafărul” și redenumit „Eminescu” în 1959), recitând câteva poezii scrise și publicate 20 de ani mai devreme în primul volum colectiv de poezii editat sub egida cenaclului. Busuioc și Vatamanu, de asemenea, au recitat din creațiile proprii. Mihai Morăraș a recitat din Eminescu în versiune rusă și numai actorul V. Cupcea a recitat câteva poezii din creația marelui poet în original. Au mai recitat poezii,

---

⁸⁰ AOSPRM, *Fond 51*, inv. 29, d. 56, f. 31.

dar din creația proprie, conform scenariului adoptat din timp, membri ai cenaclului L.S. Belâi, G. P. Furdui, S.C. Belicov și M.I. Marin. Prin urmare, se observă că un eveniment care avea drept scop omagierea lui Eminescu s-a transformat mai degrabă într-o serată în care numele și creația celui mai mare poet român, acceptat și de regimul sovietic ca cel mai mare poet moldovean, au fost reduse la maximum. Numele lui Eminescu a fost invocat de vorbitori în sensul relației cu literatura rusă și a rolului *benefic* al acesteia asupra literaturii *moldovenești* din perioada modernă și contemporană, accentuându-se de numeroase ori caracterul multinațional al literaturii sovietice. Acest scenariu al seratei din 15 ianuarie 1968 amintea mai mult a adunare de partid, decât întrunire cu caracter cultural și artistic, așa cum s-a preconizat inițial. Totodată, recitarea din creația lui Eminescu, în original, a fost limitată doar la o singură persoană, V. Cupcea, ceea ce denotă faptul că organizatorii, sau mai degrabă coordonatorii (comitetul de partid de la Universitate și CC al PCM, secția cultură) au vrut să evite situația mai mult decât jenantă când un student sau altul ar fi recitat din registrul poeziilor interzise ale lui Eminescu, precum *Doina*. Or, acest lucru era previzibil și de aceea s-a schimbat formatul și locația evenimentului. Doi studenți, Vasile Romanciuc și V. A. Vlas, se pare, erau considerați printre cei de la care regimul se aștepta la anumite gesturi sau luări de cuvânt care depășeau scenariul aprobat. Această concluzie este bazată pe o propunere făcută rectoratului, din decizia comitetului de partid de la Universitate din 15 ianuarie 1968 cu privire la măsurile de organizare a seratei din aceeași zi, potrivit căreia Romanciuc și Vlas urmau să fie exmatriculați⁸¹. Deși era abia luna ianuarie 1968 și conflictul sovieto-român din acel an, a cunoscut punctul culminant în august când Ceaușescu s-a opus participării României la invazia comună a statelor Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia, putem constata că autoritățile de la Chișinău au adoptat unele măsuri de precauție sporită din timp, în legătură cu desfășurarea unor evenimente culturale cu potențiale conotații politice.

Campaniile împotriva naționalismului erau un fenomen obișnuit în perioada sovietică. De regulă, după ce organele de partid stabileau scopurile campaniei, îndeplinirea deciziilor erau distribuite mai multor instituții, printre care și KGB-ului. Spre exemplu, imediat după Congresul al 24-lea al PCUS din martie-aprilie 1971 la care s-a afirmat că un pericol pentru regim îl constituie *naționalismul*, poliția politică sovietică a organizat o întrunire a conducătorilor din organele de securitate și a început o serie de acțiuni concrete. Măsurile adoptate au vizat mai ales uniunile de creație și instituțiile superioare

---

⁸¹ AOSPRM, *Fond 51*, inv. 29, d. 56, f. 34-39.

de învățământ. O hotărâre a KGB al RSSM includea Universitatea pe primul loc din instituțiile de profil unde trebuia organizată *profilaxia* unor persoane referitor la afirmații etichetate ca naționaliste. Întrucât numărul de agenți era de 3-4 persoane pe fiecare instituție și asta era insuficient pentru a urmări și înregistra manifestările *naționaliste*, s-a decis majorarea numărului agenților și informatorilor. Important era ca aceștia, conform unei decizii speciale ale KGB al URSS din 18 aprilie 1972, să identifice din timp inițiatorii unor idei *naționaliste*, așa încât să se reușească izolarea lor în scopul contracarării răspândirii acestora. O sursă importantă a ideilor naționaliste, considera KGB al RSSM, o constituia România prin publicațiile venite din partea dreaptă a Prutului, dar și prin turiști care vizitau republica⁸². Campania respectivă a cuprins câteva condamnări publice printre care se remarcă un grup de intelectuali constituiți în Frontul Național Patriotic (Alexandru Usatiuc, Gheorghe Ghimpu, Valeriu Graur și Alexandru Șoltoianu), precum și a două tinere, Asea Andruh și Lilia Neaga. În ce privește participarea studenților de la Universitate, precum și a altora de la alte instituții la acțiuni care au deranjat regimul și pe care le-a calificat naționaliste se remarcă în mod special participarea la demonstrația de protest împotriva mutării statuii lui Ștefan cel Mare din locul în care e situată în prezent, cu 18 metri în interiorul parcului central din Chișinău. Prin această acțiune regimul sovietic intenționa să sugereze că simbolurile naționale, precum era Ștefan cel Mare, pot fi tolerate în spațiul public, dar nicidecum nu trebuiau să fie prea vizibile și mai ales, să fie în rând cu fondatorii regimului comunist. Or, monumentul lui Ștefan era situat în linie dreaptă cu Lenin, monumentul căruia era amplasat în fața sediului guvernului⁸³. Aceste condamnări publice au fost anticipate, însoțite și urmate de epurarea cadrelor naționale, proces început în special cu destituirea lui Nicolae Testițeanu din funcția de ministru al Sănătății, în martie 1968, precum și de demiterea rectorului Institutului Politehnic, în octombrie 1973⁸⁴.

Arestările și condamnările la închisoare și exil pentru idei etichetate de regimul sovietic drept naționaliste în perioada anilor 1970-1972 a dus la reducerea manifestărilor naționale românești pentru un deceniu și ceva. O altă campanie importantă împotriva naționalismului va fi lansată la 19 august 1986 printr-o decizie a

---

⁸² ASISRM-KGB, *Fond 1*, inv. 56, d. 58, vol. II, f. 33-38.

⁸³ A se vedea mai mult în Igor Cașu, *Political Repressions in Moldavian SSR after 1956: towards a typology based on KGB files*, în „*Dystopia. Journal of Totalitarian Ideologies and Regimes*”, volume I, no. 1-2, 2012, în special pp. 115-122.

⁸⁴ Idem, *Nicolae Testițeanu a fost destituit pentru naționalism*, I-II, în „Adevărul”, ediția Moldova, 1 decembrie, 15 decembrie, 2011; Idem, *Conștiință națională românească la Politehnica din Chișinău*, I-III, în „Adevărul”, ediția Moldova, 13 decembrie 2012, 27 decembrie 2012, 11 ianuarie 2013.

Biroului Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei (condus din 1980 de către Simion Cuzmici Grossu), intitulată *Despre situația și măsurile de intensificare a educației internaționaliste a populației republicii și combaterea manifestărilor naționaliste*⁸⁵. De data aceasta însă regimului sovietic nu a reușit să intimideze societatea în ansamblu, cadrele didactice și studenții de la Universitate, în particular. Rolul acestora din urmă în accelerarea schimbărilor politice, cât și a avântului mișcării de eliberare națională din anii următori nu poate fi subestimat⁸⁶.

Ideologia comunistă și crearea „omului nou” la Universitatea din Chișinău, 1960-1988

Scrierea istoriei unei instituții de învățământ superior din perioada sovietică oferă posibilitatea reconstituirii la nivel micro a aparatului ideologic de partid care funcționa sub regimul comunist în RSS Moldovenească. Universitatea constituia un spațiu de control ideologic prioritar dat fiind importanța instituției în arhitectura învățământului general din Moldova sovietică. Totodată, cel mai important aspect este poate să vedem cum ideologia, pe de-o parte, modelează învățământul, temele, conținuturile, iar pe de altă parte, relațiile informale, factorul uman, și cum interacțiunea dintre acestea determină rigoarea sau excesul de zel în implementarea unor decizii sau a altora în domeniul învățământului superior.

Influența factorului ideologic asupra procesului didactic sub multiplele sale aspecte se evidențiază în special la facultățile și specialitățile umaniste: istoria, filologia, dreptul, jurnalismul. Primul nivel al impactului ideologiei comuniste asupra învățământului era reprezentant de măsurile sistematice în vederea îndoctrinării membrilor de partid sau a candidaților. Pentru aceștia exista la fiecare facultate câte un seminar teoretic la care participanții studiau operele clasicilor marxism-leninismului. Alți comuniști sau candidați ca membri ai PCUS raportau că studiază în mod independent autorii sus-numiți. Problema era însă că aceste ore nu erau frecventate nici măcar de cei care erau obligați să o facă, în primul rând de către membrii de partid⁸⁷. O altă componentă a muncii ideologice din Universitate erau orele suplimentare, extracurriculare, numite de informare politică. Acestea erau ținute de coordonatori selectați în mod special, iar participanții de rând erau studenții. Unele instituții superioare de învățământ au renunțat, pentru o anumită perioadă, la orele de informare politică, însă Universitatea a declarat că așa ceva nu poate admite⁸⁸. Or, instituția de pe strada Livezilor se considera a

---

⁸⁵ AOSPRM, *Fond 51*, inv. 71, d. 49, f. 10-27.

⁸⁶ Despre aceste aspecte, a se vedea contribuția conf. univ. dr. Gheorghe Palade.

⁸⁷ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 23, f. 30-31, 128-131.

⁸⁸ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 23, f. 60.

fi în avangarda instituțiilor de profil din RSS Moldovenească. Predarea științelor sociale la toate facultățile și specialitățile, era considerată prioritară din perspectiva faptului că științele sociale erau privite ca discipline militante (*воинствующие науки*)⁸⁹. Un rol important din acest punct de vedere îl aveau predarea disciplinelor Istoria PCUS, comunismul științific și ateismul științific⁹⁰. Se mai adăgau ungherașe leniniste în fiecare cămin și la facultăți, standuri de agitație și propagandă despre deciziile congreselor și plenarelor PCM și PCUS, serate mensuale. Un mijloc de propagandă era și ziarul instituției, editat începând cu anul 1951, intitulat *Universitatea din Chișinău* (*Кишиневский Университет*, inițial numit *Сталинец*), majoritatea articolelor fiind în rusă, dar erau inserate și materiale în limba română cu alfabet chirilic, din ce în ce mai multe mai ales după lansarea Perestroikăi în 1985⁹¹. Predarea filosofiei ca disciplină făcea parte, în linii mari, din instrumentele pe care le folosea regimul pentru propaganda viziunii marxist-leniniste în rândurile tinerei generații. Acest lucru era valabil nu doar pentru studenții de la facultățile umaniste, dar și pentru cei de la disciplinele exacte⁹².

Educația omului nou, sovietic, cu o nouă morală, trebuia realizată prin diferite metode. Îndoctrinarea pe diferite căi era doar una dintre ele. Era important ca omul nou să fie sănătos și din punct de vedere fizic, nu doar spiritual. Pentru aceasta era nevoie de practicarea sportului, care își avea rostul și în ce privește promovarea unui mod de viață sănătos, dar și acest aspect era oarecum subordonat unui scop ideologic, acela ca patria sovietică să dispună de cetățeni apți din punct de vedere fizic pentru a putea apăra cauza comunismului cu arma în mână. Pentru a satisface și atrage cât mai mulți studenți la activitățile sportive, Universitatea a deschis în acest sens secții pentru mai multe probe care participau la diferite concursuri republicane sau unionale, inclusiv *spartakiade*. De la mijlocul anilor 1950 existau echipe ale studenților la volei, baschet, înot, lupte clasice, gimnastică, scrimă, la care s-au adăugat ulterior fotbalul și altele⁹³. Sportul era la rândul său important, așa cum s-a menționat mai sus, pentru atingerea unui alt obiectiv ideologic al regimului sovietic, acela de a înregimenta cetățenii săi în armată. Catedra militară și cursurile de militărie era o altă componentă a educației patriotice. Ca urmare, în cadrul catedrei militare studenții frecventau ore în timpul anului, iar vara participau la cantonamente

---

⁸⁹ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 420, f. 56.

⁹⁰ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 35, f. 149; d. 34, f. 48.

⁹¹ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 23, f. 87; d. 33, f. 73; d. 34, f. 65.

⁹² AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 35, f. 100.

⁹³ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 23, f. 6-8.

care erau echivalate cu serviciul militar efectiv, după absolvirea cărorora studenții primind gradul de ofițer⁹⁴.

Dintre măsurile de inoculare a patriotismului sovietic și al supremației ideologiei comuniste, al orânduirii zise socialiste, făceau parte organizarea excursiilor în orașe cu tradiție revoluționară, în locuri legate de numele lui Lenin, de gloria militară a poporului sovietic. Erau frecvente, de asemenea, întâlnirile cu participanții la războiul civil din Rusia, Marele Război pentru Apărarea Patriei, ilegaliștii basarabeni din perioada interbelică. Acțiuni de acest fel erau organizate de multiple structuri, precum partid, comsomol, catedra militară de la Universitate, sindicate. Spre exemplu, în 1982 Universitatea a organizat excursii pentru studenți, inclusiv cei străini, în orașe precum Moscova, Leningrad, Volgograd ș.a.⁹⁵.

Din educația comunistă făcea parte și practica pedagogică sau de producție a studenților. În fiecare an majoritatea studenților erau încadrați în brigăzi de construcție care lucrau fie în Chișinău sau alte localități din RSSM, fie în alte republici unionale, mai ales în Kazahstan, dar și în alte state comuniste din Europa Centrală și de Est, precum Republica Democrată Germană, Polonia sau Bulgaria. În toamnă se practica ajutorarea țăranilor din colhozuri și sovhozuri la recoltarea recoltelor, în special struguri, fructe, legume. Uneori erau organizate expres detașamente care se deplasau în afara Chișinăului doar pentru zilele de odihnă (*воскресники*).

Printre temele considerate a avea un potențial ideologic și educațional pentru formarea omului nou erau teme legate de actualitatea internă și internațională, dar și, mai ales, de trecut, interpretat în cheie ideologică, în așa fel încât să servească comandamentele prezentului. În 1981-1982, de pildă, organizația comsomolistă de la Universitate a organizat o serie de adunări menite a inocula valori patriotice și internaționaliste sovietice. Printre teme regăsim următoarele: *Patria mea – Uniunea Sovietică*, *Sentimentul Patriei – o caracteristică esențială a patriotismului sovietic*, *Sunt cetățean al URSS*, *Dacă Patria mă va chema la datorie*, *Comsomolistul este responsabil de toate* ș.a. Tot în cadrul suitei de lecții patriotice s-a discutat despre memoriile lui Brejnev, în care un capitol era consacrat experienței sale în RSS Moldovenească în perioada anilor 1950-1952; despre luptătorii ilegaliști din Basarabia interbelică, fiind invitați vechi membri de partid care au povestit studenților despre experiența lor în ceea ce ei numeau drept „lupta pentru instaurarea

---

⁹⁴ AOSPRM, Fond 276, inv. 127, d. 420, f. 60.

⁹⁵ AOSPRM, Fond 276, inv. 127, d. 352, f. 2; d. 420, f. 60, 168.

puterii sovietice în provincie și re-unirea Basarabiei cu patria sovietică”⁹⁶.

Pe parcursul anilor, administrația Universității, precum și comitetul de partid al instituției, raportau la diferite întruniri multiple probleme cu care se confruntau studenții și cadrele didactice, numeroase cazuri de indisciplină sau chiar acțiuni ilegale ori care cădeau sub incidența codului penal. Toate acestea erau interpretate ca un eșec al sistemului de educare a tinerei generații, dar și a profesorilor și făceau parte din registrul chestiunilor ideologice nerezolvate și în ultimă instanță a tentativei de a crea un om nou, sovietic, cu o morală, dar și comportament deosebite de cele ale omului vechi, al societății burgheze. Până și absențele studenților de la lecții erau privite în cheie ideologică, întrucât frecvența la ore era considerată o condiție obligatorie în procesul formării omului nou, a cetățeanului sovietic, dar și a unui bun specialist de care avea nevoie țara. În anul de studii 1959-1960, spre exemplu, numai la Facultatea de Fizică și Matematică se înregistrau nu mai puțin de 6568 de ore absente de către studenți, în timp ce la Facultatea de Istorie și Filologie erau mai puține, dar destul de multe și aici – 5075 ore⁹⁷. În 1962, numai în perioada 7 februarie-14 aprilie, studenții de la toate facultățile Universității absentaseră 25 mii ore, dintre care 2/3 erau nemotivate (la un număr total al studenților de 7300 persoane, prin urmare, într-un interval de doar 5 săptămâni, în medie fiecare student lipsise de la 2-3 ore nemotivat)⁹⁸. Douăzeci de ani mai târziu, se pare, situația nu era mult mai bună. Studenții de la Facultatea de Matematică și Cibernetică, absentaseră nu mai puțin de 6761 ore în intervalul 10-20 aprilie 1982⁹⁹. Una din cauzele absențelor frecvente ale studenților era indisciplina acestora. Mulți stăteau la cămin în timpul orelor, de aceea descinderile unor echipe de profesori, comsomoliști sau membri de partid erau menite a încuraja studenții să-și onoreze profesorii cu prezența. Alteori însă studenții protestau împotriva profesorilor care dădeau buzna în cămin fără a anunța din timp și uneori nici nu erau primiți să vadă – motivul oficial invocat de

---

⁹⁶ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 420, f. 155. Ilegaliștii basarabeni din perioada interbelică erau invitați la diferite întruniri cu caracter patriotic și ideologic, dar statutul acestora a rămas incert pe parcursul întregii perioade sovietice. Numai unora dintre aceștia li s-au recunoscut meritele, fie și parțial, precum lui Andrei Lupan, Emilian Bucov sau Serghei Burlacenko. Dar ei erau mai degrabă excepții, în timp ce ceilalți cca. 400 de membri ai secției basarabene a Partidului Comunist din România (PCdR) au cerut în varii rânduri recunoașterea meritelor lor. Un memoriu în acest sens a fost adresat CC al PCUS și CC al PCM în 1956, dar a rămas fără răspuns. Abia în iulie 1988, CC al PCM a recunoscut oficial meritele acestora. A se vedea în acest sens AOSPRM, *Fond 51*, inv. 15, d. 66, f. 4-38; *Ibidem*, inv. 73, d. 76, f. 1-14.

⁹⁷ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 33, f. 34.

⁹⁸ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 36, f. 11.

⁹⁹ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 420, f. 61.

ei – cum locuiesc studenții. Pentru a contracara absențele, la un moment dat, în 1962, au fost introduse anumite penalități: dacă studentul lipsea nemotivat 6-8 ore risca să piardă bursa pe o lună sau două. Șase ani mai târziu, în 1968, catedra comunismului științific a introdus o altă metodă întru combaterea absențelor: fiecare student care lipsea de la o oră, era obligat să o recupereze în timpul anului, altfel rămânea restanță și nu era admis la examen. Unii studenți care aveau prea multe absențe erau exmatriculați. Ultimul avertisment practicat pentru a evita adoptarea deciziei de exmatriculare era înștiințarea părinților despre problemele odraslelor lor în sensul frecventării orelor¹⁰⁰.

La o analiză mai atentă și sinceră efectuată de corpul didactic la adunări ale comitetului de partid de la Universitate, au ieșit la iveală alte cauze majore care determinau absențele dese ale studenților de la ore. Astfel, s-a constatat că o parte importantă din vină aparține chiar cadrelor didactice care nu erau suficient de pregătite pentru a preda cursurile și modera seminarele. O parte a cadrelor didactice, deloc insignifiantă, preda în principal doar din manual, uneori cuvânt cu cuvânt, așa cum s-a constatat chiar cu rectorul Cepurnov, la începutul anilor 1960. În plus, s-a constatat că foarte multe cadre didactice nu aveau titlul științific, ceea ce avea un impact negativ asupra calității predării. În 1963, 338 din totalul de 494 de cadre didactice nu susținuseră nici măcar teza de candidat în științe. În ce privește lecțiile de educație ideologică și patriotică, s-a spus că acestea erau mai mult informative și mai puțin formative, impunându-se nevoia ridicării nivelului cultural al studenților printr-o abordare individualizată în cadrul procesului didactic. Orele de la litere, după mărturisirea profesorului Ion Racul, aveau nevoie de metode eficiente de predare, considerând că accentul pus în primul rând pe volumul cunoștințelor era unul greșit. Acest lucru era în detrimentul atât a pregătirii noilor specialiști, cât și a educării spiritului de cetățean sovietic în rândurile studenților, a unor luptători convinși pentru idealurile comuniste¹⁰¹. De aceea, s-a ridicat chestiunea îmbunătățirii predării care să ducă la rândul său la sporirea frecvenței la ore, cât și la eficientizarea procesului didactic care, așa cum a apreciat în decembrie 1968 noul rector al Universității, Artiom Lazarev, avea două scopuri de bază: acela de învățare, care avea drept scop pregătirea specialiștilor pentru economia națională; precum și acela de educație a unor cetățeni loiali și vrednici. Lazarev este unul dintre primii rectori ai Universității care declară public faptul că pentru a asigura reușita procesului didactic în cele două dimensiuni

---

¹⁰⁰ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d.34, f. 12, 114; d. 111, f. 77, 100-101.

¹⁰¹ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 23, f. 90; d. 34, f. 37; d 43, f. 43; d. 420, f. 155; d. 36, f. 54.

menționate este nevoie în primul rând de educarea educatorilor. Acest lucru trebuia efectuat prin intermediul unor seminare metodologice pe probleme filosofice, dar și a unor întruniri cu caracter de informare politică care să fie pregătite la un nivel teoretic înalt. Mai mult, s-a decis ca atestarea profesorilor să fie dependentă de frecventarea acestora a orelor de pregătire politico-ideologică¹⁰². Or, comportamentul acestora era adeseori reprobabil din punct de vedere profesional și ideologic, iar alții era încadrat în categoria de încălcări cu caracter penal. Un profesor vorbea la o adunare de partid din 1982 că unele cadre didactice dau dovadă de ceea ce el numea drept mimetism social. Se avea în vedere faptul că unii profesori mimau încrederea în ideologia comunistă, dar în realitate își promovau în mod cinic interesele strict personale. În susținerea tezei sale era evocat comportamentul unui profesor de la economie care ar fi constituit o grupare cu participarea unor studenți care se ocupau cu furturi din averea publică în timpul prestării muncii la fabrica de conserve din Cahul. Această grupare delapida capace de la borcane în cantități mari, precum și produse alimentare, mai ales mezeluri¹⁰³. Alți profesori erau criticați pentru modul de viață amoral, astfel subminând prin exemplul propriu educația tinerei generații. Un cadrul didactic era învinuit în 1963, de exemplu, de faptul că întreținea legături sexuale cu o studentă care nici nu avea măcar 16 ani. Aceasta născuse un copil, dar profesorul nu și-a recunoscut paternitatea și a refuzat să se căsătorească cu ea. În alt caz, nostim, era cel al unui profesor de la Universitate care a fost învinuit oficial că are un harem întreg de femei. Atunci când a fost discutat la adunarea de partid, el fiind chiar membru al PCUS, a explicat comportamentul său libertin prin faptul că femeile îl trădau și el era nevoit să procedeze în acest fel¹⁰⁴. Alți profesori se făceau vinovați de nepotism, susținându-și odraslele în admiterea la doctorat și împiedicând alți doctoranzi să susțină tezele înaintea acestora, considerând că era o chestiune de principiu ca tocmai copiii lor să fie fruntași în ale cercetării științifice¹⁰⁵. În alt caz, cadrele didactice de la Facultatea de Istorie și Filologie urmau a fi reeducate întrucât nu acceptaseră candidatura rectoratului la funcția de decan¹⁰⁶. Mai grav era că persoana menționată fusese aprobată și de comitetul de partid al Universității, ceea ce în limbajul epocii însemna o sfidare dublă a autorității, atât a partidului, cât și a statului. Prin urmare, sintagma *reeducarea cadrelor didactice* era utilizată uneori foarte abuziv de

---

¹⁰² AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 111, f. 65, 77, 81.

¹⁰³ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 420, f. 67-68.

¹⁰⁴ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 36, f. 35.

¹⁰⁵ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 43, f. 44.

¹⁰⁶ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 36, f. 8.

către conducerea Universității, fiind un instrument ideologic pentru contracararea criticii interne în cadrul unei facultăți și impunerea unui dictat în ce privește politica de cadre.

Una din chestiunile centrale ale sistemului educațional comunist la nivel de discurs era acela că în societatea sovietică nu există șomaj și toate cadrele sunt pregătite după un plan bine gândit. Respectiv, absolvenții Universității, în acest caz, erau asigurați cu un loc de muncă automat după obținerea diplomei. Or, la nivel de practică, acest lucru era mult mai complicat. În primul rând, nici pe departe toți absolvenții erau asigurați cu un loc de muncă conform specialității îmbrățișate în timpul facultății. Din totalul de 150 de absolvenți din perioada anilor 1946-1954, numai 50 au primit îndreptare la lucru în școli, restul și-au găsit un loc de muncă în mod individual, prin intermediul relațiilor pe care le aveau sau adresându-se pur și simplu la o instituție sau alta. Unii aveau relații informale bine puse la punct, așa încât obțineau posturi bine plătite în instituții cu un anumit prestigiu, deși nici pe departe nu excelsaseră la învățare în timpul studiilor la Universitate¹⁰⁷. Pe de altă parte, unii studenți refuzau să accepte locul de muncă distribuit de stat în mod centralizat. Acest lucru era valabil mai ales pentru posturile de învățător în școlile din mediul rural. În 1959, din 119 persoane, 28 au refuzat să facă acest lucru, în 1960, din 118 – 16, în 1961, din 161 – 24, iar în 1962, din 277 – 21 de persoane. Cifrele vorbeau, în limbajul oficial al epocii, de un alt eșec al sistemului educațional sovietic de a inculca o moralitate superioară conform căreia tânără generație trebuia să asculte fără rezerve de ordinele statului-partid, acceptând fără crâcnire locul de muncă alocat. La un moment dat s-a considerat că problema poate fi rezolvată prin recrutarea a cât mai multor studenți din rândurile absolvenților școlilor rurale. Însă nici această strategie nu a adus rezultatele scontate de regim, unii tineri cu diplome de studii superioare originare din sate preferând să rămână la oraș unde condițiile de locuit erau mai bune și salariile mai mari. În sate spuneau că nimeni nu-i așteaptă, colhozul sau sovhozul nu le repartiza apartamente și nu îi prea ajuta cu produse alimentare. Spre exemplu, un student, originar din raionul Căușeni, cu diploma de la Universitate, a preferat să se angajeze ca lemnar la o întreprindere din Chișinău decât să meargă învățător în sat, iar o absolventă de la Litere din raionul Nisporeni a ales să lucreze la o închisoare din Chișinău în detrimentul profesiei de dascăl în satul natal. Regimul moraliza acest comportament, condamnându-l ca unul iresponsabil și amoral, dar și din motive financiare (se investise în pregătirea ei) și ca reflectare a eșecului statului de a controla piața muncii conform necesităților¹⁰⁸.

¹⁰⁷ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 18, f. 5.

¹⁰⁸ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 111, f. 72.

În 1967, 10 din 48 de absolvenți de la Litere au refuzat să accepte locul de muncă oferit, iar în 1968, 10 absolvenți de la Fizică și Matematică au făcut același lucru, precum și 6 de la Istorie.

Studentii și absolvenții Universității se eschivau nu numai de la repartizarea la muncă, dar și de la orele din cadrul catedrei militare și de la cantonamente. Unii erau recrutați în armată și refuzau să se înroleze, spunând că ei nu sunt potriviți pentru a face serviciul militar întrucât în față ar fi avut o splendidă carieră științifică. Unii studenți de origine evreiască credeau, în 1968, că ei sunt ținta unor recrutări aleatorii în armată. Eschivarea de la serviciul militar sau dezertarea nu avea însă neapărat o coloratură etnică. În 1982, de pildă, câțiva studenți moldoveni au dezertat de la cantonamentele militare din vară, unii revenind după 8 zile, iar alții abia peste o lună. Indignarea lucrătorilor de la catedra militară, a conducerii Universității și a comitetului de partid al instituției era cu atât mai mare față de aceste atitudini cu cât serviciul militar era considerat la nivel de discurs ideologic ca manifestarea cea mai înaltă a patriotismului sovietic, a omului nou¹⁰⁹.

Carențele în ceea ce privește crearea omului nou, cu o morală nouă, mai întâi de toate disciplinat și loial statului și partidului, gata pentru jertfire de sine în orice moment când îl va chema patria, nu veneau numai din eșecul de a controla prezentul. Trecutul își făcea și el simțită prezența prin fenomenele care supraviețuiseră din vechea orânduire. Acest lucru era valabil mai ales în raport cu religia și anumite practici religioase pe care regimul declara la nivel de discurs că sunt reacționare și trebuie combătute cu toate puterile de membri de partid și comsomol (tineretul comunist, UTC), de lectori și agitatori profesioniști și amatori; în realitate, acestea, religia și ritualurile aferente erau tolerate într-o anumită măsură, în speță cele care țineau de Biserica Ortodoxă Rusă, considerată un rău mai mic în raport cu multiplele confesiuni neoprotestante, apărute în Occident și de aceea considerate mult mai periculoase. În cadrul controalelor frecvente efectuate în căminele Universității erau găsite cruciulițe sau iconițe în camerele studenților. În legătură cu aceasta organizația de partid și cea comsomolistă ridică din nou problema propagandei și a cauzelor care provoacă eșecul în educație al tinerei generații. Mai ales că nu numai religia era cea care deranja regimul. Propaganda zisă burgheză își făcea simțită prezența sa distructivă pentru crearea omului nou, sovietic, și prin alte forme. În aceleași camere de cămin se găseau și postere din reviste occidentale. La discotecă se auzeau melodii care nu erau pe placul ideologilor partidului din cadrul Universității, la fel ca și dansuri care se considera că strică noua generație a societății

---

¹⁰⁹ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 111, f. 82-83; d. 420, f. 161.

sovietice. Încă și mai deranjant pentru autoritățile instituției, precum și a RSSM în ansamblu, era faptul că unii studenți își permiteau să citească creații ale unor poeți interziși, dat fiind că ar fi exprimat atitudini antisovietice¹¹⁰.

Printre manifestările antisovietice, cele mai periculoase erau considerate cele cu coloratură națională, etichetate în manieră depreciativă drept naționaliste. Frecvența acestora a fost destul de mare de la mijlocul anilor 1960, atingând apogeul în anii 1968-1972 (nu numai la Universitate, dar și în RSS Moldovenească în ansamblu). În decembrie 1968, de pildă, la o adunare a comitetului de partid al instituției de pe strada Livezilor/Mateevici au fost invocați mai mulți studenți care ar fi manifestat atitudini nesănătoase, naționaliste. Era vorba de studenții Șveț, Nicu, Țopa, Iurcu și alții. Până atunci practica obișnuită cu asemenea studenți dificili din perspectiva regimului era de a-i exmatricula și trimite în colhoz până ce se vor îndrepta, ceea ce echivala cu un fel de muncă corecțională. Lazarev, noul rector al Universității, în 1968, a condamnat această practică de a exmatricula și trimite pentru reeducare în colhoz, considerând că procedura era prea comodă și inefficientă. Dat fiind că mediul universitar era mult mai pregătit din punct de vedere ideologic pentru așa misiuni, el propunea, oarecum logic, ca reeducarea *naționaliștilor* și a altor *deviaționiști* să fie desfășurată la facultate¹¹¹. Nici unele cadre didactice nu erau scutite de învinuiri cu caracter național, deși în cazurile acestea limbajul folosit era unul mai echilibrat. Se spunea de multe ori că un anume profesor nu are dreptate, nu a înțeles corect politica partidului în domeniu sau argumentele prezentate nu erau bine construite, deci erau etichetate ca neconvingătoare și desconsiderate. Așa s-a întâmplat spre exemplu, cu Andrei Vasile Grecul, profesor la istorie a PCUS, originar din Transnistria, fost participant la război, care a încercat la un moment dat, în decembrie 1960, să ridice la o adunare de partid problema predării limbii

---

¹¹⁰ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 420, f. 55-56, 168; d. 33, f. 166; d. 43, f. 76.

¹¹¹ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 111, f. 69-71. Cazurile exprimării unor atitudini antisovietice pe filieră națională, numite naționaliste, sporesc în 1968 ca urmare a refuzului lui Ceaușescu de a participa la invazia sovietică a Cehoslovaciei. Unii patrioți moldoveni au considerat, greșit, că astfel România s-a certat iremediabil cu Moscova și va cere Basarabia și Bucovina de Nord înapoi. A se vedea asupra acestui subiect Cezar Stanciu, *Războiul nervilor. Dispute Ceaușescu-Brejnev, 1965-1971*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2011; Mihai Retegan, *1968 din primăvară până-n vară*, București, Editura RAO, 1998; Gheorghe Cojocaru, *Confruntarea sovieto-română pe frontul ideologic din RSS Moldovenească, 1968-1979*, Iași, Tipomoldova, 2011; Elena și Gheorghe Negru, "Cursul deosebit" al României și supărarea Moscovei. *Disputa sovieto-română și campaniile propagandistice antiromânești din RSSM (1965-1989)*, vol. I 1965-1975, Chișinău, 2013; Igor Cașu, *Political Repressions in Moldavian SSR after 1956*, în „Dystopia. Journal of Totalitarian Ideologies and Regimes”, vol. I, no. 1-2, 2012, în special pp. 119-122.

moldovenești (a se citi, română) în cadrul Universității. Acesta a propus ca noii studenți să fie recrutați după criteriul de cunoaștere al limbii *moldovenești*, nu după naționalitate, pentru că dacă cineva se declara moldovean, nu însemna automat că știe limba. Nemaivorbind de faptul că unii de alte naționalități, evrei de exemplu, se declarau ca atare pentru a pretinde un loc din cele 50 la sută câte se repartizau etnicilor moldo-români de la Universitate. Propunerea nu a convenit majorității prezente la adunarea de partid, deși Grecul a argumentat destul de convingător că altfel planul de stat privind pregătirea cadrelor naționale pentru școlile moldovenești nu va fi îndeplinit în continuare. În cazul respectiv era vorba de invocarea discursului oficial sovietic din RSSM, acela de a crea cadre naționale pentru republică, dar care în realitate a fost respins pentru realizare de un corp didactic al Universității constituit în linii mari în perioada stalinistă din cadre trimise mai ales din Rusia și care considerau că populația locală trebuia rusificată în durată lungă și nu înțelegea, cu puține excepții, să ia în serios angajamentele oficiale ale regimului sovietic în domeniul *politicii naționale*. Avem aici, cu alte cuvinte, un caz concludent când ideologia devine superfluă în condițiile în care interesele de grup ale unei elite străine de populația majoritar românească primează pe motiv că avea și o susținere mai mult sau mai puțin explicită la nivelul CC al PCM, dar și al CC al PCUS. Mai mult, și unii moldoveni, precum Ion Racul, s-a solidarizat cu majoritatea rusofonă, spunând că e suficient ca doar câțiva studenți să cunoască doar rusa pentru ca orele să fie predate întregii grupe numai în rusă¹¹². Studenții de la istorie, de exemplu, în anii de studii 1958-1960, au învățat limba latină explicată în limba rusă deoarece în anul respectiv erau trei studenți care nu cunoșteau limba română¹¹³. Noul om trebuia să vorbească limba rusă.

Cetățeanul sovietic nu putea să îmbrățișeze morala comunistă atunci când vedea cu ochiul liber că cei sus-puși nu respectau legile, nemaivorbind de chestiuni de etică. La nivelul Universității, s-a demonstrat înflorirea indisciplinei financiare pe timpul rectorului Cepurnov, care a condus instituția în perioada anilor 1951-1962. Acesta a fost învinuit că delapida venitul exorbitant care provenea de la baza biologică a Universității care dispunea de o avere de 32 ha pământ, animale etc. Totodată, Cepurnov a confiscat din averea Universității pentru uzul său personal mai multe lucruri printre care un pian care a fost dus acasă la el. Deși conducerea comitetului de partid a instituției știa de ani de zile de acest lucru, a exprimat public informația abia după ce amplexarea delapidărilor din averea Universității a ajuns un subiect de atenție pentru CC al PCM, care a

---

¹¹² AOSPRM, Fond 276, inv. 127, d. 33, f. 137-138, 192-193; d. 34, f. 29.

¹¹³ Interviu cu prof. univ. dr. hab. Ion Niculiță, 5 aprilie 2015, Chișinău.

cerut demiterea lui Cepurnov. Unii profesori care îl criticau și anterior pe fostul rector au devenit mult mai vocali în momentul în care au aflat despre demiterea acestuia, învinuindu-l că nu era rector, ci administrator (*завхоз*), fiind mai mult preocupat de cifre, decât de ceea ce însemna conducerea efectivă a unei instituții superioare de învățământ¹¹⁴. Nici rectorii care au urmat nu au excelat prea mult în ceea ce privește articularea unei viziuni clare a ceea ce însemna Universitatea și nevoile acesteia în plan larg, nu doar în ce privește baza materială (poate cu excepția lui Lazarev, care a promovat printre altele și foarte mulți moldoveni, unii aflați anterior în dizgrația regimului).

Critica la adresa cadrelor didactice că nu corespundeau criteriilor înalte ale educatorilor care trebuiau să formeze omul nou nu era însă întotdeauna justificată. Aceștia nu erau asigurați de multe ori cu condiții minimale pentru a-și desfășura nestingherit activitatea profesională. O problemă cronică era lipsa spațiului locativ, din care cauză, mai ales în prima perioadă a existenței Universității, multe cadre didactice bine pregătite plecau frecvent la alte instituții (la academie, de exemplu, care avea mai mult grijă de spațiul locativ pentru angajați) sau în alte orașe și republici sovietice. Conform unei decizii a Consiliului de Miniștri al RSS Moldovenești din 1963, Universității îi revenea anual distribuirea a 15 apartamente, dar decenii la rând această hotărâre nu era respectată. În ciuda acestui fapt, nici rectorul Boris Melnic (în funcție din 1974), nici comitetul de partid nu a protestat vehement, din câte cunoaștem, împotriva acestei încălcări de frica unor reacții din partea CC al PCM. Abia în contextul Perestroikăi a devenit posibil acest lucru. Printre primii care au vorbit deschis și tranșant la o adunare publică despre problema spațiului locativ, condamnând faptul că PCM are grijă în primul rând de asigurarea nomenclaturii de stat și de partid, fără a lua în considerare școala superioară, a fost profesorul Pavel Cocârlă de la Facultate de Istorie, în data de 25 octombrie 1988¹¹⁵.

Studentii străini constituiau și ei o grijă deosebită a conducerii Universității, a comitetului de partid și a comsomolului. Era vorba de cei din statele capitaliste mai ales, dar și de cei din țările comuniste din Europa de Est, Asia, Africa sau Cuba. Regimul voia ca aceștia, la revenirea lor în țara de origine, să răspândească o imagine pozitivă despre Uniunea Sovietică. De aceea, acestora li se organizau excursii în locuri care să-i impresioneze, la Moscova, Leningrad, Kiev, Volgograd etc. Uneori era însă dificil de discutat, cum a fost de exemplu în 1968 cu studenții cehoslovaci aflați la muncă în domeniul construcțiilor în RSS Moldovenească. Aceștia, s-a raportat, exprimau

---

¹¹⁴ AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d.

¹¹⁵ *Кишиневский Университет*, 4 ноября 1988 г., с. 4.

deschis atitudinii antisovietice, evident legate de invazia sovietică a țării lor, dar se spune că grație intervenției ideologice superioare a unor studenți de la Universitate, colegii cehi și slovaci ar fi fost convinși să renunțe la ideile lor „greșite”. Un alt caz dificil pentru sovietici a fost anul 1972 când președintele american Richard Nixon vizita Moscova. În legătura cu aceasta, atunci când au aflat că întâlnirea acestuia cu Brejnev va fi transmisă direct la radio, studenții vietnamezi de la Universitatea din Chișinău au decis tăierea cablului radio în semn de protest¹¹⁶. Pentru vietnamezi care se luptau cu americanii de ani de zile, vizita lui Nixon în URSS era privită ca o trădare a patriei lor de către frații sovietici.

În loc de concluzii

Reconstituirea istoriei Universității din Chișinău în perioada sovietică din perspectiva mentalităților, vieții cotidiene și a ideologiei comuniste oferă cercetătorului o nișă puțin explorată anterior, dar care rămâne promițătoare. De aceea, această contribuție este departe de a fi una exhaustivă, prin urmare este una care îndeamnă la noi analize și reflecții, fiind incompletă, exemplele invocate servind mai degrabă funcția de a ilustra un fenomen sau altul. Cu toate acestea, putem trage câteva concluzii și la nivelul actual al cercetării problemei din perspectiva triadei anunțate.

Relațiile între cadrele didactice ale Universității au evoluat în dependență de factorul ideologic care avea anumite obiective la un moment sau altul (campaniile ideologice), dar, în egală măsură sau poate chiar în special, fiind determinate de un alt factor, cel al relațiilor personale, al existenței unor grupuri informale. Acest lucru a însemnat că ideologia era fără îndoială o variabilă constrângătoare și primordială în structurarea relațiilor din cadrul corpului didactic, însă solidaritatea și interesele personale de multe ori anticipau maniera în care va fi abordată o problemă sau alta. Mai exact, cine va fi considerat responsabil sau țap ispășitor într-o campanie ideologică sau alta, spre exemplu, într-o campanie împotriva corupției, cine va fi criticat și cine nu, cine va fi deferit justiției. Aceasta pentru că de fiecare dată era nevoie de fapte și persoane concrete pentru a ilustra și argumenta că lupta se duce de-adevăratalea, și nu era vorba de mimare. Alteori se discuta despre un cadru didactic sau din personalul auxiliar abia după ce fusese condamnat de organele de drept.

La rândul său relațiile dintre profesori, pe de-o parte și studenți, pe de alta, au evoluat atât în dependență de

---

¹¹⁶AOSPRM, *Fond 276*, inv. 127, d. 111, f. 96; F. 51, inv. 33, d. 152, f. 45-51; ANRM, *Fond 3186*, inv. 1, d. 1014, f. 137.

comandamentele ideologice ale regimului, cât și de relațiile între profesori înșiși, uneori unii dascăli folosind studenții în reglarea de conturi cu colegii lor. Și în acest caz, relațiile personale și rețelele informale nu sunt deloc de neglijat. Alteori, cadrele didactice erau în confruntare cu contingentul de studenți atunci când acesta sfida în mod deschis procesul de studiu prin absențe în masă sau alte forme de indisciplină precum gălăgia pe coridoare, murdăria lăsată în sălile de curs, iar uneori chiar stricarea demonstrativă a meselor și scaunelor din sala de curs sau refuzul de a admite profesorii în cămine pentru a efectua controale atunci când nu erau anunțate în prealabil. Relațiile dintre studenți și profesori sunt tensionate în momente critice, precum foametea din 1946-1947, când cadrele didactice erau oarecum asigurate cu minimul necesar, în timp ce studenții nu aveau toți cartele și în plus trebuiau să stea ore în șir la rând pentru a obține produsele alimentare, ceea ce influența negativ procesul de învățare. În alte cazuri, studenți mai întreprinzători găseau limbă comună cu unii profesori, obținând notele dorite în circumstanțe mai mult decât dubioase și care fac trimitere la practici de corupere a cadrelor didactice.

Calitatea predării a fost o preocupare constantă a conducerii Universității și a comitetului de partid. Această problemă este discutată mai ales în contextul unor alte probleme care apar, anume absentarea în masă a studenților de la ore, dezinteresul pentru procesul didactic și eșecul educației de tip comunist. În legătură cu aceasta, iese la iveală că indisciplina studenților și dezinteresul față de procesul de studiu nu este explicabil doar prin vina studenților, o parte din responsabilitate revenind profesorilor. Or, nu puține cadre didactice obișnuiau să predea doar pe baza manualului, uneori redând cuvânt cu cuvânt, ceea ce crea exasperare în rândul studenților, ale căror expectanțe de la școala superioară erau în mod vădit și firesc altele. Mult mai plicticoase erau orele de pregătire ideologică, mai ales cele predate de colaboratori ai catedrelor de comunism științific, ateism științific, filozofie (foarte politizată), nu întâmplător anume din această zonă vin și propunerile ca fiecare oră absentată să fie înregistrată și recuperată obligatoriu de către student. Aceste rigori introduse mai ales la aceste discipline erau determinate de încrederea că anume prin intermediul acestora se va reuși inculcarea unei noi morale, esențială pentru crearea omului nou, sovietic, ale cărui trăsături de bază erau supunerea oarbă față de ordinele partidului conducător și loialitatea absolută care trebuia să presupună jertfirea de sine în numele Patriei sovietice și a idealurilor comunismului. Atunci când se înregistrează acțiuni amorale, sau chiar imorale și penale din partea membrilor corpului didactic sau a studenților, exista tendința de a explica eșecul creării omului nou prin

lacunele procesului și conținuturilor didactice, lipsa entuziasmului, a materialelor noi și interesante, care să stârnească curiozitate în rândurile tinerei generații, dar și a ceea ce era numit eșecul de a educa educatorii. Este de remarcat că evaluarea de către studenți a activității profesorilor a fost neglijată practic toată perioada sovietică. Mai exact, informația despre modul de predare a unui sau altui profesor era discutată mai ales la adunările de partid, dar mai degrabă ca metodă de intimidare și reglare de conturi decât ca o problemă în sine. Este relevantă în acest sens reacția unui rector (Cepurnov) care imediat ce cineva îi critica performanțele administrative, învinuia preopinutul de fiecare dată de calitatea proastă a predării. Cu cei mai îndârjiți folosea prerogativele de care dispunea, limitând, de exemplu, distribuirea salariului pe o perioadă de câteva luni.

Corupția din cadrul Universității, mai ales cea în care erau implicați managerii instituției, a fost dovedită în câteva rânduri și a stat la baza unor demiteri, care însă nu au avut ca urmare firească confiscarea bunurilor delapidate sau condamnarea la pușcărie. Acest lucru arată că existau complicități la un nivel superior care protejau astfel somnul liniștit al conducerii Universității și creau sentimentul de impunitate.

Profesorii nu erau însă responsabili doar ei de starea de fapt din Universitate. Ei înșiși nu aveau un nivel de viață și condiții locative care să le permită să se dedice nestigherit procesului didactic. Zeci de ani la rând mare parte a corpului didactic locuia în condiții nedemne pentru statutul lor social și în totală discordanță cu promisiunile oficiale ale regimului de a acorda Universității anumite apartamente an de an pentru rezolva problema. Din contră, mai mult de două decenii instituția nu va primi aproape nimic în acest sens. În ciuda acestui fapt, conducerea Universității nu a luat o atitudine critică față de instanțele superioare de frica unor represalii sau controale financiare riguroase. Abia în timpul Perestroikăi chestiunea a fost pusă pe tapet de către profesori care, în contextul transparenței declarate oficial, au îndrăznit să critice vehement încălcările în acest domeniu.

În ansamblu, Universitatea din Chișinău a parcurs în perioada sa formativă din perioada sovietică același traseu sinuos, păstrând proporțiile, pe care l-a parcurs întreaga societate moldovenească și sovietică postbelică. În ciuda unor clare probleme structurale, de selectare deficientă a cadrelor, a unor practici instituționalizate de corupție și abuzuri ale administrației, Universitatea de astăzi a primit drept moștenire o bază materială importantă, dar și o parte însemnată a unui corp didactic care, împreună cu absolvenții ai unor instituții de învățământ superior din România și străinătate care li s-au alăturat

între timp, constituie un potențial redutabil atât din punct de vedere didactic, cât și științific.